

Realisatiestrategie

provincie Drenthe

Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe

**Realisatiestrategie
Programma
Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe
Periode 2026 – 2030**

Inhoud

0.	Leeswijzer	5
1.	Inleiding	6
1.1	Niet alles kan overal tegelijk	6
1.2	Wat wel kan, doen we zo doelmatig mogelijk	7
1.3	Een adaptieve strategie	7
2.	Doel en reikwijdte van de strategie	8
3.	Strategie en prioriteiten	10
3.1	Bedrijfsgericht én gebiedsgericht	10
3.2	Prioritering op basis van urgentie en uitvoeringssnelheid	10
3.3	Grondbeleid en grondstrategie	10
3.4	Differentiatie naar gebiedstype: Generiek, nabij Natura 2000-gebieden en hotspots.	12
3.5	Toekomstige initiatieven	12
4.	De instrumentenkoffer in Drenthe	13
4.1	Eén instrumentenkoffer, verschillend ingevuld	13
4.2	Instrumenten vanuit verschillende schaalniveaus	13
4.3	Het generieke gebied: faciliteren en richting geven	14
4.4	Gebieden rondom Natura 2000-gebieden: aanvullende opgave en ondersteunen	15
4.5	Hotspots: gebieden met meervoudige opgaven: integrale uitvoering en samenwerking ..	16
4.6	Lokale gebiedsprocessen en initiatieven	16
4.7	Planning gebiedsprocessen (N2000 en hotspots)	17
5.	Governance en samenwerking	19
5.1	Een overheid dicht bij het gebied	19
5.2	Governance op provinciaal niveau	19
5.3	Governance in de acht deelgebieden	19
5.4	Lokale gebiedsprocessen en initiatieven	20
5.5	Financiering van gebiedsprocessen: voorschot en opschaling	21
5.6	Gerichte inzet bij meervoudige opgaven	21
6.	Monitoring en borging	29
7.1	Monitoring op dit moment	29
7.2	Monitoringslogica: van maatregel naar effect	31
7.3	Monitoring is nog geen borging	31
7.4	Vaste momenten voor bijsturing	32
7.5	Uitvoeringsstrategie monitoring	32
7.	uitvoeringsplanning	34
	Realisatie 2026: Randvoorwaarden en voorbereiding additionaliteit	34
	Realisatie 2027: concretiseren en eerste gebiedsuitvoering	34
	Realisatie 2028: opschaling en integrale ingrepen	35
	Realisatie 2029: borgen en verbreden	35
	Realisatie 2030: Evaluatie en overgang naar volgende fase	35

BIJLAGE 1 : TOELICHTING MAATREGELEN EN INSTRUMENTEN	37
BIJLAGE 2: HANDLEIDING GEBIEDSPROCESSEN	40
1. Leeswijzer.....	40
2. Aanleiding en doel	40
3. Begrippen en reikwijdte	41
4. Soorten gebiedsprocessen (organisatorisch) en rol van de provincie	41
5. Inzet vanuit de provincie.....	41
6. Fasering: Initiatief – Verkenning – Planuitwerking – Realisatie – Beheer.....	42
7. Afwegingskader en criteria (voor initiatief en prioritering).....	43
8. Planning en programmering.....	44
9. Toetsing aan voorbeeld: Stichting Boerengrond Drentsche Aa (leerpunten)	44
10. Nog uit te werken in 2026	44
BIJLAGE 3 UITWERKING FINANCIËN.....	45

0. LEESWIJZER

Deze realisatiestrategie is het uitvoerende vervolg op het programma *Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD)*. Het document beschrijft hoe de provincie Drenthe de komende jaren werkt aan de uitvoering van de opgaven in het landelijk gebied, welke keuzes daarbij worden gemaakt en onder welke voorwaarden uitvoering plaatsvindt.

De realisatiestrategie is bedoeld als sturingsdocument voor bestuur, organisatie en gebiedspartners. Het is geen uitvoeringsprogramma per gebied, maar een document dat richting geeft, prioriteiten stelt en duidelijk maakt wat kan, wat nog niet kan en waar aanvullende middelen nodig zijn. Omdat het document meerdere functies heeft en voor verschillende doelgroepen is bedoeld, is het niet noodzakelijk om alle hoofdstukken van begin tot eind te lezen. Onderstaand wordt toegelicht hoe het document is opgebouwd.

Hoofdstuk 1 en 2 – Inleiding, doel en reikwijdte

Deze hoofdstukken schetsen de context van het TLGD, de samenhang met landelijke en Europese kaders en het doel van de realisatiestrategie. Ze maken duidelijk wat de strategie wel en niet is.

Hoofdstuk 3 – Strategie en prioriteiten

Dit hoofdstuk beschrijft de strategische keuzes van de provincie: waar prioriteit wordt gelegd, welke opgaven eerst worden opgepakt en waarom niet alles tegelijk kan. Dit vormt het inhoudelijke vertrekpunt voor de rest van het document.

Hoofdstuk 4 – Instrumentenkoffer

In dit hoofdstuk wordt uitgewerkt welke instrumenten beschikbaar zijn en hoe deze verschillen per type gebied (generiek gebied, gebiedsaanpak rondom Natura 2000 en gebieden met meervoudige opgaven). Het hoofdstuk laat zien welke instrumenten op welke plek beschikbaar zijn.

Hoofdstuk 5 – Governance en samenwerking

Hoofdstuk 5 beschrijft hoe de uitvoering is georganiseerd: de rolverdeling tussen provincie, deelgebieden en lokale gebieden, de samenwerking met partners en de inrichting van gebiedsprocessen.

Hoofdstuk 6 – Beschikbare middelen en inzet daarvan

Dit hoofdstuk maakt expliciet welke middelen op dit moment beschikbaar zijn en hoe de provincie deze inzet binnen de gemaakte strategische keuzes. Het vormt daarmee het financiële realiteitskader van de realisatiestrategie: dit is wat nu kan met de middelen die er zijn.

Hoofdstuk 7 – Monitoring en borging

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe voortgang en effecten worden gevolgd, welke monitoringsinformatie beschikbaar is en waarom monitoring alleen niet voldoende is. Monitoring wordt gekoppeld aan borging, bijsturing en besluitvorming.

Hoofdstuk 8 – Uitvoeringsplanning en toekomstige financiering

Het slothoofdstuk vertaalt de strategie naar fasering voor de periode 2026 tot en met 2030

Aanvullende documenten

De realisatiestrategie wordt ondersteund door aanvullende documenten, waaronder de *Handleiding gebiedsgerichte aanpak Drenthe*. Deze handleiding beschrijft de praktische werkwijze voor gebiedsprocessen en vormt samen met deze strategie het uitvoeringskader voor de komende jaren.

Gebruik van de realisatiestrategie

De realisatiestrategie wordt jaarlijks geactualiseerd en dient als:

- sturingsinstrument voor bestuur en organisatie;
- richtinggevend kader voor gebiedspartners;
- kader en input voor Prolander en de provinciale Omgevingsvisie
- basis voor gesprekken met het Rijk over uitvoering en financiering.

1. INLEIDING

De provincie Drenthe staat voor een grote en urgente opgave in het landelijk gebied. Het gaat om het realiseren van structurele stikstofreductie, het herstellen en verbeteren van natuur en water, en het bieden van duurzaam perspectief voor landbouw en leefbaarheid. Deze opgaven zijn niet nieuw, maar krijgen door recente juridische uitspraken, maatschappelijke ontwikkelingen en landelijke beleidskeuzes een sterkere urgentie en een scherpere focus.

Het Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD) beschrijft welke opgaven in het Drentse landelijk gebied moeten worden gerealiseerd en welke inhoudelijke keuzes daarbij zijn gemaakt. Deze realisatiestrategie vormt het uitvoeringsgerichte vervolg daarop. Hierin wordt concreet hoe deze opgaven daadwerkelijk kunnen worden gerealiseerd, welke inzet dat vraagt van ondernemers, gebiedspartners en overheden, en welke financiële middelen daarvoor noodzakelijk zijn. Die concreetheid kan niet ineens, maar wordt stapsgewijs uitgewerkt.

Het behalen van doelen op het gebied van stikstof, natuur en water vraagt ingrijpende aanpassingen op bedrijfsniveau, in gebiedsinrichting en in beheer en monitoring. Dat betekent dat van agrarische ondernemers, grondeigenaren en andere betrokkenen substantiële inspanningen worden gevraagd. Deze inzet is alleen realistisch wanneer daar voldoende financiële ondersteuning en compensatie tegenover staat inclusief de juridische mogelijkheden om het uit te kunnen voeren.

Het kabinet heeft dit uitgangspunt expliciet onderschreven in de Kamerbrief van 27 maart 2026 over de samenhangende aanpak Landbouw, Natuur en Stikstof. In deze brief maakt het Rijk duidelijk dat het oplossen van de stikstofproblematiek en het herstellen van natuur alleen mogelijk is met een substantiële rijksinvestering, oplopend tot € 20 miljard tot en met 2035, en met een combinatie van generieke maatregelen en gerichte gebiedsgerichte inzet. Provincies krijgen daarbij een sleutelrol in de uitvoering, waarbij voldoende middelen en instrumenten noodzakelijk zijn om ondernemers en gebieden daadwerkelijk te ondersteunen.

Deze realisatiestrategie brengt systematisch in beeld:

- wat nodig is om de Drentse opgaven te realiseren;
- welke inzet dit vraagt van ondernemers en andere betrokkenen;
- welke kosten daarmee gemoeid zijn;
- en welke financiële bijdragen daarvoor vanuit het Rijk noodzakelijk zijn.

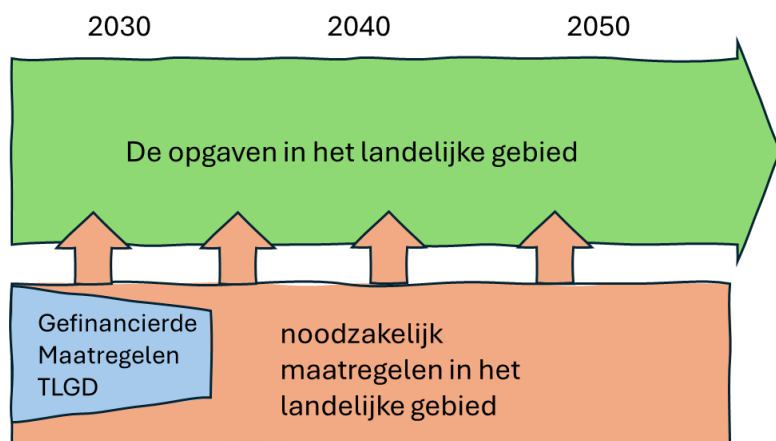
De strategie kiest nadrukkelijk voor een ondernemersgerichte en gebiedsgerichte uitvoering, in lijn met de landelijke koers. Daarbij staat niet alleen normering centraal, maar vooral het bieden van handelingsperspectief. Boeren en andere ondernemers moeten weten waar zij aan toe zijn, welke keuzes van hen worden gevraagd en met welke ondersteuning zij deze keuzes kunnen maken.

1.1 Niet alles kan overal tegelijk

Tegelijkertijd erkent de provincie dat niet alles overal tegelijk kan worden gerealiseerd. De beschikbare uitvoeringscapaciteit en middelen zijn begrensd. Daarom bevat deze realisatiestrategie expliciete keuzes over prioritering, fasering en inzet van instrumenten. Daarbij wordt aangesloten bij de landelijke keuze voor prioritaire gebieden en gebiedsgerichte programma's, waaronder het rijksprogramma Hart van het Noorden, dat voor Drenthe betrekking heeft op delen van West-Drenthe.

De provincie heeft instrumenten beschikbaar die zonder aanvullende financiering ingezet kunnen worden, zoals beleidsregels of regelgeving in de provinciale verordening. Maar voor de meeste maatregelen zullen aanvullende middelen nodig zijn.

Hoewel Drenthe voor de korte termijn een aanzienlijke uitkering van het Rijk heeft ontvangen is duidelijk dat dit niet voldoende zal zijn om alle maatregelen uit te kunnen voeren. Bovendien zijn deze uitkeringen geormerkt en daardoor niet flexibel inzetbaar.

1.2 Wat wel kan, doen we zo doelmatig mogelijk

Overall in Drenthe wordt al jarenlang gewerkt in en aan het landelijke gebied. Aan natuur, recreatie, bereikbaarheid, wonen, leefbaarheid en andere belangrijke opgaven in Drenthe. De maatregelen die in dit programma worden benoemd zijn bijna altijd aanvullend op andere al lopende maatregelen en processen. We laten deze maatregelen daar zo goed mogelijk op aansluiten. Dit doen we door afspraken te maken en af te stemmen met onze partners in het landelijke gebied en door op gebiedsniveau samen te werken. Daarnaast zorgen we ervoor dat we de middelen die beschikbaar zijn gesteld door het Rijk ook rechtmatig en doelmatig en volgens de bijhorende voorwaarden inzetten.

1.3 Een adaptieve strategie

Deze realisatiestrategie is niet af. Ieder jaar vinden er ontwikkelingen plaats die van invloed kunnen zijn op deze strategie, en daarmee een aanleiding vormen om deze op onderdelen aan te passen. Dat kunnen Europese, landelijke, provinciale of juridische ontwikkelingen zijn. Daarnaast leren we veel in en van de gebiedsinitiatieven. Ook lokaal onderzoek en gebiedskennis van boeren en inwoners kan ervoor zorgen dat we komen tot andere invulling van de opgave.

We actualiseren ook jaarlijks om de resultaten van de monitoring te kunnen verwerken in de strategie. Elk jaar ontvangen of creëren we inzichten in bijvoorbeeld de emissiecijfers, waterkwaliteit of staat van de natuur. We verwerken ook de resultaten van de uitgevoerde maatregelen. Voor water en natuur zijn er lopende monitoringsprogramma's. Voor stikstof ontwikkelen we de komende tijd een provinciaal monitoringprogramma.

Daarnaast werken we onderdelen nog uit. De uitkomsten hiervan kunnen aanleiding zijn voor bijstelling. Een aantal onderwerpen hebben nog afstemming nodig, of een nadere (gebieds)uitwerking. Denk daarbij aan het opzetten van een monitoringsprogramma, het uitwerken van de stikstofaanpak of het komen tot overzichten van maatregelen op gebieds- of bedrijfsniveau.

Tot slot moeten we jaarlijks aan het Rijk verantwoorden over de inzet van de middelen die we via de specifieke uitkeringen in Drenthe hebben ontvangen. We verantwoorden periodiek aan Provinciale Staten.

Kortom; deze realisatiestrategie heeft een tijdshorizon tot en met 2030 en wordt jaarlijks geactualiseerd. Daarmee biedt zij enerzijds duidelijkheid en stabiliteit richting ondernemers en gebiedspartners en anderzijds ruimte om bij te sturen op basis van monitoring, nieuwe inzichten en wijzigingen in landelijke kaders of financiering. De strategie vormt zo het fundament voor zowel uitvoering als verantwoording én voor de bestuurlijke en financiële dialoog met het Rijk.

We streven ernaar jaarlijks in december de strategie voor de komende vijf jaar vast te stellen. Dat betekent dat we in december 2026 de strategie 2027-2031 zullen vaststellen.

2. DOEL EN REIKWIJDTE VAN DE STRATEGIE

De realisatiestrategie Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe geeft richting aan de uitvoering van de provinciale opgaven in het landelijk gebied voor de periode 2026–2030. Deze strategie beschrijft hoe de provincie Drenthe, samen met ondernemers, gebiedspartners en het Rijk, werkt aan het realiseren van wettelijke en beleidsmatige doelen op het gebied van stikstofreductie, natuurherstel en water.

Het doel van de realisatiestrategie is drieledig. In de eerste plaats maakt zij inzichtelijk wat nodig is om de opgaven van het TLGD te realiseren en welke maatregelen daarvoor noodzakelijk zijn. In de tweede plaats beschrijft zij welke inzet dit vraagt van ondernemers, grondeigenaren en andere betrokkenen in het landelijk gebied. In de derde plaats brengt de strategie expliciet in beeld welke financiële middelen daarvoor nodig zijn en onder welke voorwaarden uitvoering daadwerkelijk haalbaar is.

Vergunningverlening is binnen deze realisatiestrategie geen zelfstandig doel, maar het resultaat van aantoonbare en geborgde voortgang op de kernopgaven. In lijn met de Kamerbrief kiest de provincie voor een aanpak waarbij normering, monitoring en bijsturing samengaan met financiële ondersteuning en gebiedsgerichte uitvoering.

De reikwijdte van de realisatiestrategie is expliciet uitvoeringsgericht. Zij beschrijft niet alle beleidskaders opnieuw die elders al zijn vastgesteld, maar focust op:

- de vertaling van opgaven naar maatregelen;
- de inzet die van ondernemers en gebieden wordt gevraagd;
- en de financiële randvoorwaarden waaronder uitvoering realistisch en uitvoerbaar is.

Daarmee vormt deze strategie een essentieel fundament voor zowel uitvoering als voor de bestuurlijke en financiële afspraken met het Rijk.

Om duidelijkheid te bieden over het doel en de reikwijdte van deze realisatiestrategie, beschrijven we deze in vier onderdelen:

- **Uitgangspunten:** de basisprincipes die richting geven aan keuzes en uitvoering.
- **Inhoud:** De opgave waarop de realisatiestrategie betrekking heeft, waarbij rekenschap gehouden wordt met bestaande kaders zoals *Programma Natuurlijk Platteland*, grondbeleid, landbouwkoers en omgevingsvisie. Maar ook welke maatregelen we inzetten en hoe we deze monitoren.
- **Status:** hoe de strategie bestuurlijk wordt vastgesteld en geactualiseerd.
- **Vorm:** hoe we de strategie toegankelijk en adaptief houden.

Deze onderdelen samen geven een compleet en compact beeld van hoe we in Drenthe de komende jaren een toekomstbestendig landelijk gebied realiseren.

Uitgangspunten

1. **De toekomst van het landelijk gebied is belangrijk voor iedereen.** Dat betekent dat we van alle sectoren vragen om bij te dragen aan de toekomst van het landelijk gebied in Drenthe. Dat geldt voor inwoners, toeristen, terreinbeheerders en natuurorganisaties en ondernemers.
2. **Niet alles kan overal tegelijk.** Er is onvoldoende capaciteit en geld om overal direct aan de slag te gaan. Daarom maken we samen keuzes waar en wanneer we maatregelen en menskracht inzetten.
3. **De realisatiestrategie gaat uit van efficiënte inzet van middelen.** Financiële middelen worden doelmatig ingezet om een zo maximaal doelbereik te realiseren. Er wordt voldaan aan de verantwoordingsafspraken in de specifieke uitkeringen.

Inhoud

4. **Deze strategie gaat uit van de in het TLGD vastgestelde opgaven.** Want het is een onderdeel van het programma TLGD. Hierbij wordt in de aanpak rekenschap gehouden met bestaande andere programma's, waarbij aandacht is voor bestaande processen en structuren.
5. **Deze strategie beschrijft wat we de komende vijf jaren gaan realiseren.** De opgaven staan beschreven in de inhoud van het programma; De realisatiestrategie beschrijft welke uitgangspunten, prioritering, instrumenten en maatregelen beschikbaar zijn en hoe we die zo optimaal mogelijk inzetten.
6. **Deze strategie beschrijft de monitoring van maatregelen die worden uitgevoerd in Drenthe.** Dit geldt bijvoorbeeld voor de maatregelen waarvoor een bijdrage van het Rijk is ontvangen zoals de versnellingsmaatregelen en de Regeling Provinciale maatregelen landelijk gebied. De monitoring van maatregelen uit het programma natuur of het natuurpact staan beschreven in de voortgangsrapportage natuur en beschrijven we niet opnieuw.
7. **Deze strategie beschrijft onze werkwijze in gebiedsprocessen.** Daarbij gaan we uit van de samenwerkingen in deelgebieden en houden we rekening met de kaders en werkwijze zoals genoemd in het Programma Natuurlijk Platteland, het grondbeleid, de landbouwkoers en de omgevingsvisie. De werkwijze bedenken we niet zelf, we behouden met elkaar wat al werkt, en doen dit samen met onze partners.
8. **Deze strategie beschrijft hoe we omgaan met participatie en bezoldiging.** We gaan uit van het kader Verbindend Besturen en het beleidskader participatie.

Status

9. **Het vaststellen van deze strategie is een bevoegdheid van GS.** De strategie wordt als onderdeel van het TLGD aangeboden aan PS. De jaarlijkse update van de uitvoeringsstrategie is een bevoegdheid van GS.

Vorm

10. **De realisatiestrategie is adaptief.** Om rekening te houden met de nieuwste inzichten en in te kunnen spelen op nieuwe ontwikkelingen, actualiseren we de realisatiestrategie jaarlijks. Daarbij gebruiken we nieuwe inzichten uit de lokale gebieden, de gebiedsprocessen, expertise van onze partners en nieuwe inzichten uit Den Haag of de wetenschap.
11. **De realisatiestrategie is beeldend en toegankelijk.** De realisatiestrategie bestaat uiteindelijk uit een geschreven deel en een web-omgeving die trends en monitoring visualiseert. Dit bereiken we niet in een keer. We proberen elk jaar een betere versie te realiseren.
12. **We streven naar eenduidig beleid en voorkomen dubbel werk.** Daarom schrijven we geen dingen op die al eerder zijn geschreven, en verwijzen we in deze strategie vaak naar andere beleidsstukken en programma's.

3. STRATEGIE EN PRIORITEITEN

Deze realisatiestrategie vertaalt de opgave uit het TLGD naar concrete stappen. Er wordt richting gegeven aan welke maatregelen we de komende jaren uitvoeren, hoe we beschikbare middelen inzetten en hoe we samenwerken met partners. Omdat niet alles tegelijk kan, maken we keuzes: waar beginnen we, welke opgaven pakken we eerst op, en hoe zorgen we dat investeringen en inzet maximaal bijdraagt aan onze doelen?

De strategie van de provincie Drenthe is erop gericht om met de beschikbare instrumenten en middelen zo doelmatig mogelijk bij te dragen aan het behalen van de wettelijke en beleidsmatige doelen, zonder onrealistische verwachtingen te creëren richting ondernemers en gebiedspartners. De provincie kiest daarom voor prioritering in tijd, gebied en inzet van instrumenten.

Deze strategische keuzes zijn onlosmakelijk verbonden met de beschikbaarheid van middelen (hoofdstuk 4) en met de voorwaarden waaronder het Rijk financiële ondersteuning biedt voor uitvoering (hoofdstuk 8).

3.1 Bedrijfsgericht én gebiedsgericht

De strategie van Drenthe volgt twee samenhangende sporen:

- Een bedrijfsgerichte aanpak, waarin ondernemers centraal staan en worden ondersteund bij aanpassing van hun bedrijfsvoering, met ruimte voor vrijwillige keuzes, maatwerk en perspectief.
- Een gebiedsgerichte aanpak, gericht op gebieden waar meerdere opgaven samenkomen en waar integrale oplossingen noodzakelijk zijn.

Deze combinatie sluit aan bij de landelijke koers waarin generieke maatregelen worden aangevuld met gerichte gebiedsgerichte inzet en financiële ondersteuning. De provincie ziet deze benadering niet als vrijblijvend, maar als randvoorwaarde voor uitvoerbaarheid en draagvlak. Daarnaast vragen we de TBO's maximale inzet te plegen op beheer en herstelmaatregelen.

3.2 Prioritering op basis van urgentie en uitvoeringssnelheid

Urgentie en bijdrage aan de integrale opgave

Om middelen effectief te kunnen inzetten is het belangrijk dat de maatregelen en middelen bijdragen aan de opgave waar ze voor bedoeld zijn. In de realisatiestrategie hanteren we als uitgangspunt dat middelen die bijdragen aan meer integrale opgaven met een grote(re) urgentie effectiever zijn. In sommige gebieden komen meerdere opgaven samen en zit er overlap in de ruimtelijke uitwerking. Daar dragen maatregelen bij aan meerdere doelen tegelijk. In deze gebieden met gestapelde opgaven kunnen de beschikbare middelen voor bijvoorbeeld de afwaardering van grond als eerste beschikbaar worden gesteld. Dit betekent overigens niet dat in de overige gebieden niks gebeurt of geen andere middelen beschikbaar komen. Daarnaast zijn er Natura 2000-gebieden met een urgente opgave om de achteruitgang te stoppen.

Snelheid

De effectiviteit wordt deels beïnvloed door de snelheid waarmee een opgave kan worden gerealiseerd. Snelheid wordt beïnvloed door de energie en goede initiatieven uit de gebieden zelf en door de voortgang die er al is geboekt. Daarom wordt bij de inzet van de beschikbare middelen voor het opzetten en uitvoeren van gebiedsinitiatieven rekenschap gehouden met lokale initiatieven vanuit het gebied zelf. De beschikbare middelen uit de Specifieke uitkeringen (SPUKS) mogen niet zomaar beschikbaar worden gesteld aan gebiedsinitiatieven. Daarom stellen we nu middelen beschikbaar om een start te kunnen maken.

3.3 Grondbeleid en grondstrategie

Beleid

De wijze waarop de provincie de grondopgaven in het landelijk gebied realiseert staat beschreven in de Nota Grondbeleid Drenthe 'Grond in transitie' (PS 3 april 2024) en het Grondstrategieplan Landelijk Gebied (GSP LG).

Binnen het grondbeleid van de provincie zijn zowel publiekrechtelijke en privaatrechtelijke grondinstrumenten voor aankoop, ruiling, beheer en verkoop beschikbaar. Inzet van (grond)instrumenten kent een bepaalde volgorde, waarbij er een inhoudelijk (ruimtelijk) kader nodig is, met expliciete besluitvorming door PS en/of GS hierover. De keuze voor de werkwijze, aanpak, inzet van grondinstrumenten en het beschikbaar stellen van budgetten voor grondverwerving zijn daarbij een belangrijk onderdeel.

Opgave

Het inzetten van grondbeleid, grondinstrumenten en grondbezit, en alles wat daarmee te maken heeft, hangt sterk samen met duidelijkheid over (en draagvlak voor) de inhoudelijke opgaven, waar deze (ruimtelijk) liggen, de rol en positie van de provincie, en de beoogde uitvoeringsaanpak. Met de vaststelling van het programma TLGD is richting gegeven aan de opgaven in het landelijk gebied. Op basis van dit vastgestelde programma kan in de gebiedsgerichte uitwerking de grondopgave gerealiseerd worden.

De te behalen beleidsdoelen en/of de te nemen maatregelen zijn zeer divers, soms een gestapelde of zelfs gedwongen, nationale of Europese opgave. Soms is alleen het faciliteren van een aankoop of één op één ruiling nodig, in andere gevallen zal een gebiedsproces of kavelruilproces aan de orde zijn. De samenhang van deze onderdelen bepaalt de totale 'Grondopgave' voor een project. Gronden in provinciaal eigendom zullen ingezet worden voor het realiseren van de verschillende verplichte opgaven en/of ten behoeve van de gebiedsprocessen.

Verwacht wordt dat in gebieden met een complexe (gestapelde) opgave niet alle benodigde gronden kunnen worden verworven, omdat er vaak de wens is gecompenseerd te worden met ruilgrond. Hierbij speelt verkaveling, zowel vrijwillig als wettelijk, dan een belangrijke rol. De bottom-up aanpak binnen nader te definiëren projecten is medebepalend voor de maatregelen en de werkwijze. Daardoor zal worden ingezet op vrijwillige kavelruil met de mogelijkheid wettelijke herverkaveling in te zetten.

Er kan ook gronddynamiek ontstaan in gebieden doordat een grondeigenaar, in een gebied waar een opgave ligt, besluit om de grond te verkopen. Dit vraagt om een afweging vanuit de opgaves die in dit gebied liggen. Indien hier een positieve afweging volgt kan het grondinstrumentarium worden ingezet. Voor de boeren in dit gebied kan deze grondmobiliteit kansen opleveren, mede door het herverkavelen van grond waarbij tegelijk wordt bijgedragen aan toekomstige opgaven.

In het TLGD onderscheiden we drie categorieën op de kaart:

1. Hotspots (paarse gebieden)
2. Gebiedsaanpak rondom Natura 2000 gebieden
3. Landbouw met hoofdzakelijk generieke opgaven

- In de Hotspots is een stapeling van functies waardoor op delen van die gronden een landbouwfunctie in de toekomst beperkt of niet meer mogelijk is, dat kan functiewijziging als resultaat hebben. In deze gebieden kunnen de gronden worden afgewaardeerd tot 85% van de agrarische waarde.
- In het gebied rondom Natura 2000 gaat het om landbouwgebieden, waar landbouw de hoofdfunctie is en blijft, maar er wel sprake is van opgaven. De opgaven hebben in meer of mindere mate impact op het huidige landbouwkundig gebruik. Op basis van taxatie moet het waardeverschil bepaald worden, variërend van 20 tot 80% ten opzichte van de agrarische waarde.
- In de Landbouwgebieden met generieke opgaven blijft in principe de agrarische waarde op basis van taxatie van toepassing.

Vrijwilligheid en staatsteun

Voor de stikstofaanpak geldt het uitgangspunt dat in Drenthe geen gebruik wordt gemaakt van het instrument onteigening. De stikstofaanpak betreft een norm waaraan eenieder zich moet houden, waarbij de wijze waarop de norm wordt gehaald aan de ondernemer is.

Bij verwerving van gronden en gebouwen voor de wettelijke opgaven in de hotspots blijft vrijwilligheid ook het uitgangspunt. Er kan een situatie ontstaan van bijvoorbeeld 'laatste kavel'-problematiek, waardoor de uitvoering van een project stagneert omdat een laatste kavel niet vrijwillig kan worden aangekocht. In dat geval kan onteigening, ook in overleg, als instrument worden ingezet. Dit is dan voor

de realisatie van beleidsdoelen (water, natuur) daar om vraagt en indien aan stringente voorwaarden is voldaan. Deze randvoorwaarden zijn:

- Er moet een apart besluit door PS worden genomen;
- Er moet tijdig een parallel formeel spoor worden opgestart om de planning te kunnen halen;
- Er moet een aanbod worden gedaan op basis van volledige schadeloosstelling met als doel dat de betrokkene in dezelfde vermogens- en inkomenspositie kan blijven (op basis van minnelijk overleg).

Daarnaast gelden de staatssteunregels voor het handelen van de overheid bij de inzet van grondinstrumenten. Binnen deze regels kan alleen marktconform worden gecompenseerd. Bij toepassing van onteigening biedt de juridische systematiek de mogelijkheid tot een hogere compensatie. Dit betekent dat de provincie Drenthe bij de inzet van grondinstrumenten in principe opereert binnen de kaders van vrijwilligheid en marktconforme vergoedingen.

Eigendom en beheer

Het is niet altijd noodzakelijk dat de provincie eigenaar wordt van de gronden, dit hangt af van het belang en het soort opgaven. Op de lange termijn wil de provincie ook geen eigenaar blijven van verworven gronden. Voor het realiseren van de doelen in het landelijk gebied kan het eigendom ook in particuliere handen blijven omdat dit voor het uitvoeren van maatregelen niet nodig is, of omdat grondeigenaren de maatregelen in eigen beheer kunnen uitvoeren.

3.4 Differentiatie naar gebiedstype: Generiek, nabij Natura 2000-gebieden en hotspots.

Op basis van bovenstaande criteria maakt de provincie onderscheid in drie typen gebieden, met elk een eigen strategische focus en prioritering:

- **Het generieke gebied:** hier ligt de nadruk op faciliteren, het toepassen van een generieke norm, technische maatregelen voor de intensieve veehouderij, vrijwillige maatregelen en aansluiting bij reguliere landelijke instrumenten. De provincie stimuleert verduurzaming, maar zet geen gebiedsgerichte instrumenten in. Wel gelden hier generieke normen voor de veehouderij.
- **Gebiedsgerichte opgave stikstof:** deze gebieden krijgen prioriteit vanwege de directe relatie met natuurherstel door onder meer stikstofreductie. De provincie stelt hier een zwaardere instrumentenkoffer ter beschikking, met gerichte ondersteuning van ondernemers, grondinstrumenten en gebiedsgerichte maatregelen. We starten met het programma Hart van het Noorden (Fochteloërveen en daarna Drents-Friese Wold) en het Drentsche Aa-gebied.
- **Hotspots: gebieden met meervoudige opgaven:** in deze gebieden, is een integrale en programmatische aanpak noodzakelijk. Deze gebieden krijgen prioriteit in uitvoering. We bereiden die uitvoering nu voor en gaan over tot de uitvoering zodra de rijksmiddelen beschikbaar zijn. De gebieden waar opgaven stapelen zijn in het programma aangeduid als zogenaamde hotspots. Dit betreft zes gebieden waar tot en met 2030 de prioriteit vanuit het programma Toekomstgericht Landelijk Gebied ligt: het Drentsche Aa-gebied, het Elperstroomgebied, de gebieden Zure Venen en Vledder Aa en Wapserveensche Aa in Zuidwest Drenthe en het Oude Diep. In de komende jaren zullen in deze gebieden door de provincie gebiedsprocessen worden opgezet. Ook in Noordbargeres is een opgave vanwege de grondwaterwinning.

3.5 Toekomstige initiatieven

Deze strategie wordt om een aantal redenen jaarlijks geactualiseerd. Het Rijksbeleid, instrumentarium en budgetten blijven in ontwikkeling en het is verstandig de provinciale uitvoering hierop aan te passen. Ook geeft het de mogelijkheid om in te spelen op veranderingen in gebiedsinitiatieven en grondmobiliteit. Dit maakt dat andere gebieden ook in aanmerking kunnen komen voor het uitwerken van opgaven. We leggen in de jaarlijkse evaluatie vast waar we de accenten leggen voor de inzet van capaciteit en middelen voor de komende jaren.

Met deze strategische keuzes is het kader geschetst voor de verdere uitwerking van de realisatiestrategie. In het volgende hoofdstuk wordt dit kader vertaald naar de concrete instrumenten die de provincie inzet in de verschillende gebiedstypen. Daarbij wordt per type gebied – het generieke gebied, de gebieden rondom Natura 2000-gebieden en de gebieden met meervoudige opgaven – uitgewerkt welke instrumentenkoffer wordt toegepast, hoe deze instrumenten samenhangen en welke financiële randvoorwaarden daarbij gelden.

4. DE INSTRUMENTENKOFFER IN DRENTHE

4.1 Eén instrumentenkoffer, verschillend ingevuld

De realisatie van de opgaven in het Drentse landelijk gebied vraagt om een gerichte en gedifferentieerde inzet van instrumenten. Niet elke opgave vraagt om hetzelfde type instrumentarium en niet in elk gebied is dezelfde intensiteit van inzet doelmatig of financieel verantwoord. Deze realisatiestrategie werkt daarom met één samenhangende instrumentenkoffer, die per type gebied verschillend wordt ingezet.

4.2 Instrumenten vanuit verschillende schaalniveaus

Vanuit Europa en het Rijk zijn diverse instrumenten beschikbaar die richtinggevend zijn voor de uitvoering in Drenthe. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) vormt hierbij een belangrijke basis. Naast directe inkomenssteun en eco-regelingen biedt het GLB mogelijkheden voor (niet-)productieve investeringen, innovatie en kennisontwikkeling. Het huidige GLB-NSP loopt tot en met 2027; voorbereidingen voor de periode 2028–2034 zijn gestart. Hoeveel middelen voor Drenthe beschikbaar komen is nog onzeker. Het inzetten van cofinanciering hierbij blijft een belangrijk uitgangspunt voor Drenthe en daar blijven we onze bijdrage leveren. Daarnaast spelen landelijke maatregelen een grote rol, zoals:

- beëindigings- en verplaatsingsregelingen;
- innovatieregelingen;
- extensiverings- en omschakelregelingen;
- aanpak piekbelasting (LBV / LBV+).

Deze regelingen worden uitgevoerd door het Rijk en de RVO. De provincie heeft beperkt zicht op individuele deelname, maar de effecten zijn wel mede bepalend voor het doelbereik in Drenthe.

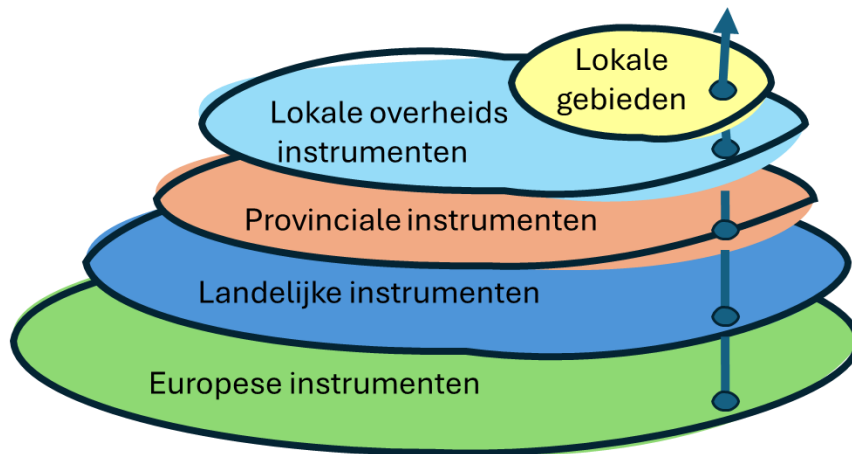
Het ministerie van LNV heeft mogelijk inzetbare instrumenten al eens overzichtelijk op een rij gezet in een landelijke [instrumentenkoffer](#).

De provincie vult deze landelijke instrumenten aan met (wortel en stok):

- ondersteuning van gebiedsinitiatieven (zie handleiding gebiedinitiatieven);
- provinciale subsidieregelingen zoals laag- en hooghangend fruit;
- inzet van grondinstrumenten (aankoop, verkoop, ruil, afwaardering, landinrichting, kavelruil);
- gebiedsgerichte programma's en procesfinanciering;
- ondersteuning via doelsturing (KPI-aanpak);
- ANB / ANLb;
- provinciale normering via de provinciale verordening;
- beleidsregels voor vergunningverlening, toezicht en handhaving.

Op lokaal niveau spelen gebiedsprocessen en initiatieven een cruciale rol, met instrumenten zoals:

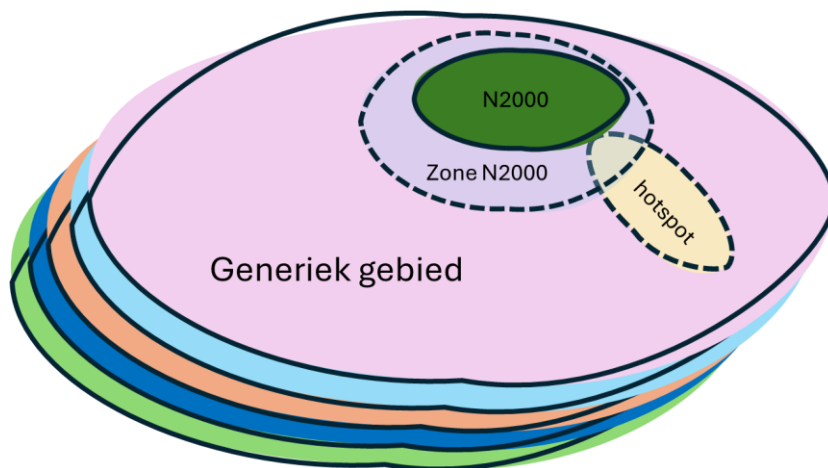
- participatie en co-creatie;
- lokale subsidies;
- pilots;
- groenblauwe dooradering en basiskwaliteit natuur.

De provincie Drenthe onderscheidt drie typen gebieden:

- het generieke gebied;
- de gebieden rondom Natura 2000-gebieden;
- de gebieden met meervoudige opgaven (hotspots).

Voor elk van deze gebiedstypen verschilt de samenstelling en intensiteit van de instrumentenkoffer. Instrumenten zijn afkomstig uit verschillende bestuurslagen – Europees, landelijk, provinciaal en lokaal – en kunnen gelijktijdig worden ingezet. Juist deze stapeling van instrumenten vraagt om expliciete keuzes, afstemming en prioritering.

4.3 Het generieke gebied: faciliteren en richting geven

Het generieke gebied omvat het grootste deel van het Drentse landelijk gebied waar geen directe nabijheid is tot Natura 2000-gebieden en waar geen stapeling van urgente opgaven plaatsvindt. In deze gebieden ligt het accent op het faciliteren van ondernemers en het aansluiten bij bestaande ontwikkelingen. In het generieke gebied gelden landelijke kaders voor stikstof, water en bodem (huidige wet- en regelgeving). Daarnaast provinciaal de norm voor de melkveehouderij en de niet-grondgebonden veehouderij die leidt tot 30% reductie van ammoniakemissies tussen 2019 en 2035;

De instrumentenkoffer in het generieke gebied bestaat primair uit:

- Ondersteuning voor bedrijven met de doelsturing en subsidies voor laaghangend fruit;
- Ondersteuning van bedrijven met subsidies voor technische maatregelen (hooghangend fruit);
- Kennis- en innovatieprogramma's gericht op verduurzaming van de landbouw;
- Agrarisch natuur- en landschapsbeheer gericht op basiskwaliteit natuur;
- Toepassing van groen blauwe dooradering;
- Inzet van grondinstrumenten, vooral faciliterend en op vrijwillige basis.

Ondernemers in het generieke gebied moeten een bijdrage leveren aan de provinciale emissiedoelen en aan verbetering van milieu- en natuurkwaliteit, binnen het ondernemerschap. Deze inzet vraagt investeringen op bedrijfsniveau, maar kent in de regel geen ingrijpende ruimtelijke consequenties. De kosten in het generieke gebied zijn voornamelijk verbonden aan bedrijfsgerichte subsidies en kennisontwikkeling. Deze middelen zijn stimulerend en worden richting 2035 afgebouwd. De provinciale rol ligt hier vooral in het faciliteren, coördineren en monitoren.

4.4 Gebieden rondom Natura 2000-gebieden: aanvullende opgave en ondersteunen

De gebieden rondom Natura 2000-gebieden vormen een tweede gebiedstype. In deze gebieden van een kilometer rondom het N2000-gebied bestaat een sterkere ruimtelijke en functionele samenhang tussen het (veelal) landbouwkundig gebruik en het N2000 gebied en daarmee de instandhouding van natuurwaarden. Emissies en andere drukfactoren vanuit deze gebieden zijn niet de enige bepalende oorzaak van de staat van instandhouding van Natura 2000-gebieden, maar hebben door hun nabijheid en ecologische verwevenheid relatief gezien een groter en directer effect op kwetsbare habitats en soorten dan vergelijkbare activiteiten verder van Natura 2000-gebieden.

De keuze om te komen tot een gebied van een kilometer rondom het N2000 is gemaakt door het vinden van balans tussen de omvang van het gebied en de te behalen opgave. Een klein gebied (250 of 500 meter) levert een zeer grote opgave op, en grote gebied dan een kilometer een te grote groep ondernemers die hier binnen vallen. Bovendien komt dan de vraag naar voren welk deel van de emissies in de deken verdwijnt en welk deel op het omliggende N2000 gebied. Met een gebied van een kilometer rondom de N2000 gebieden ontstaat er ruimte voor samenwerking in een gebiedsproces gecombineerd met een zware, maar haalbare gebiedsopgave (60%). Hierin tellen reeds gestopte bedrijven sinds 2019 en alle instrumenten (managementmaatregelen, innovatie, extensivering omschakelen, stoppen) mee. We vragen ondernemers om dit samen in een gebiedsaanbod vorm te geven.

De staat van de natuur is het resultaat van een brede optelsom van factoren, waaronder historische belasting, hydrologische omstandigheden, inrichting en beheer, klimaatverandering en emissies vanuit meerdere sectoren en gebieden. De specifieke inzet in de gebieden rondom Natura 2000-gebieden levert een belangrijke bijdrage aan natuurherstel. Deze gebieden helpen met een gebiedsaanbod om druk van stikstof te verminderen en herstel te ondersteunen, in samenhang met maatregelen elders, ook in de gebieden (herstelmaatregelen).

In lijn met de Kamerbrief¹ kiest Drenthe in de gebieden rondom Natura 2000-gebieden voor een gebiedsgerichte benadering met strengere eisen en aanvullende inzet van instrumenten, als onderdeel van een bredere provinciale en landelijke aanpak. Doel hiervan is het voorkomen van verdere verslechtering en het creëren van condities voor herstel, waarbij nadrukkelijk wordt gestuurd op effectiviteit en uitvoerbaarheid.

Voor bedrijven die in deze gebieden gevestigd zijn, betekent dit dat meer wordt gevraagd dan in het generieke gebied. Tegelijkertijd staat voor Drenthe het toekomstperspectief van deze bedrijven centraal. Extra eisen zijn alleen verantwoord wanneer zij gepaard gaan met voldoende ondersteuning, maatwerk en vrijwilligheid, en wanneer ondernemers duidelijkheid krijgen over hun ontwikkelmogelijkheden en keuzeruimte op de langere termijn.

De inzet in deze gebieden is daarom gericht op het bieden van handelingsperspectief: ondernemers krijgen ondersteuning om hun bedrijfsvoering aan te passen, te extensiveren, om te schakelen, te verplaatsen of – wanneer voortzetting niet haalbaar is – vrijwillig te beëindigen. Daarbij wordt erkend dat niet elk bedrijf hetzelfde kan of hoeft te doen, en dat gebiedsspecifiek maatwerk noodzakelijk is. De instrumentenkoffer in de gebieden rondom Natura 2000-gebieden bestaat uit:

- Kaders, kennis en procesfinanciering voor gebiedsinitiatieven;
- Aangescherpte normering en beleidsregels, met als richtinggevend uitgangspunt een substantiële emissiereductie (60% bij voorkeur vorm te geven in een gebiedsaanbod), waarbij de uiteindelijke opgave wordt afgestemd op de instandhoudingsdoelen van het betreffende Natura 2000-gebied en de kenmerken van het omliggende gebied.

---

¹ Kamerbrief Samenhangende aanpak Landbouw, Natuur en Stikstof, [Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur \(XIV\) en het Diergezondheidsfonds \(F\) voor het jaar 2026 | Tweede Kamer der Staten-Generaal](#)

- Gerichte bedrijfsgerichte subsidies voor emissiereductie, extensivering en omschakeling, gericht op het haalbaar maken van aanpassingen binnen de bedrijfsvoering.
- Vrijwillige beëindigings- en verplaatsingsregelingen, zoals de vrijwillige beëindigingsregeling veehouderijlocaties (Vbr), voor situaties waarin doorontwikkeling of aanpassing niet realistisch is.
- Grondinstrumenten zoals aankoop, verkoop, ruil, landinrichting en afwaardering, ingezet op vrijwillige basis en gericht op extensivering, functiemenging en een robuustere ruimtelijke inrichting van het gebied.
- Hydrologische maatregelen in en rond Natura 2000-gebieden ter ondersteuning van natuurherstel en verbetering van watercondities.

De kosten in deze gebieden liggen aanzienlijk hoger dan in het generieke gebied en betreffen zowel investeringen op bedrijfsniveau als gebiedsgerichte ingrepen. Deze inzet kan niet uitsluitend van ondernemers of de provincie worden gevraagd. Structurele rijksfinanciering is noodzakelijk om deze aanpak uitvoerbaar te maken en om te kunnen blijven werken aan een realistisch en toekomstbestendig perspectief voor landbouwbedrijven in de nabijheid van Natura 2000-gebieden. Daar komt bij dat naar verwachting er relatief veel bedrijven die gebruik hebben gemaakt van een van de stoppers-regelingen van het Rijk in deze gebieden zitten. De resultaten hiervan tellen ook mee in het halen van de gebiedsopgave.

Het kabinet heeft in de Kamerbrief aangegeven dat voor deze gebiedsgerichte aanpak gerichtere rijksfinanciering beschikbaar wordt gesteld, met prioriteit voor een aantal landelijke sleutelgebieden. Voor Drenthe is hierbij het programma Hart van het Noorden van groot belang, dat betrekking heeft op de omgeving van Natura2000 gebieden in het midden van Noord-Nederland in Friesland en Drenthe zoals het Drents Friese Wold en het Fochteloërveen. Daarom starten wij onder meer in deze gebieden met het uitwerken van de gebiedsgerichte aanpak.

4.5 Hotspots: gebieden met meervoudige opgaven: integrale uitvoering en samenwerking

Gebieden met meervoudige opgaven vormen het derde gebiedstype. Hier stapelen stikstof-, natuur-, water- en landbouwopgaven zich, en is een integrale gebiedsgerichte aanpak noodzakelijk. In deze gebieden is uitvoering zonder samenhangende inzet van instrumenten niet mogelijk. Voor Drenthe betreft dit de hotspots.

De instrumentenkoffer in gebieden met meervoudige opgaven is breed en intensief en omvat:

- gebiedsprocessen met duidelijke regie en procesfinanciering;
- combinaties van normering en maatwerk, afgestemd op het gebied;
- uitgebreide inzet van grondinstrumenten, inclusief grootschalige landinrichting en kavelruil;
- bedrijfsgerichte maatwerkpakketten voor extensivering, omschakeling, verplaatsing en beëindiging;
- inrichtings- en hydrologische maatregelen;
- natuurherstel en gebiedsgerichte inrichting;
- langdurige inzet op beheer, monitoring en bijsturing.

De kosten in deze gebieden zijn substantieel en betreffen zowel directe investeringen als structurele beheerkosten. De realisatiestrategie erkent expliciet dat deze opgaven niet door provincie en ondernemers alleen kunnen worden gedragen. Uitvoering is alleen mogelijk wanneer het Rijk, conform de Kamerbrief, verantwoordelijkheid neemt voor financiering in deze gebieden.

Naast de vijf gebieden met een meervoudige opgave hebben twee gebieden met een specifieke opgave (Grote Masloot en Noordbargeres) waar we ook

4.6 Lokale gebiedsprocessen en initiatieven

In alle gebiedstypen maakt de provincie gebruik van lokale kennis en initiatieven. Gebiedsprocessen van onderop vergroten het draagvlak, verbeteren de kwaliteit van maatregelen en versnellen de uitvoering. De instrumentenkoffer wordt hier aangevuld met:

- Lokale subsidies
- Participatie

- Kennisontwikkeling en uitwisseling
- Pilots
- Aankoop (en ruiling) van gronden
- ANLB
- Basiskwaliteit natuur
- Maatregel gebiedsgerichte beëindiging
- Grondinstrumenten waaronder structuurverbetering landbouw

In *Bijlage 1* wordt een aantal instrumenten nader toegelicht

De governance en financiering hiervan worden nader uitgewerkt in hoofdstuk 5.

De instrumentenkoffer in Drenthe is breed en komt voort uit verschillende bestuurslagen. De kern is niet welke instrumenten bestaan, maar hoe ze gebiedsgericht en in samenhang worden ingezet. Door onderscheid te maken tussen het generieke gebied, Natura 2000-gebieden en hotspots maakt deze realisatiestrategie expliciet:

- wat van ondernemers wordt gevraagd;
- welke instrumenten daarbij horen;
- en welke financiële randvoorwaarden noodzakelijk zijn.

Niet elk instrument is overal beschikbaar, maar samen vormen zij het fundament voor een uitvoerbare en doelgerichte aanpak van het Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe.

4.7 Planning gebiedsprocessen (N2000 en hotspots)

In een aantal gebieden zijn we reeds gestart en zitten we met de ondernemers in de initiatieffase waarin we de opgave samen verder aan het uitwerken zijn. Dit betreft het proces in het grondwaterbeschermingsgebied Noordbargeres en het proces in Grote Masloot. Daarnaast zijn we in het kader van de schetssessies in december 2025 gestart in de gebieden Zure Venen en Vledder Aa en Wapserveense Aa. Ook hier hebben ondernemers aangegeven verder te willen in de gebiedsprocessen. In deze gebieden zijn we in 2026 reeds gestart. Daarnaast willen we in drie andere N2000 gebieden, mede ook vanwege de budgettaire aanvraag in het Hart van het Noorden voor Fochteloërveen en Drents-Friese Wold dit jaar nog een start maken met de gebiedsopgave in die gebieden. De nog beschikbare middelen zullen in eerste instantie voor de voorbereiding van deze projecten worden ingezet. Samengevat gaan we als volgt aan de slag:

	Start 2026	Start 2027	Start na 2027
Hotspot / specifieke opgave	Noordbargeres	Elperstroom	Oude Diep
	Grote Masloot		
	Zure Venen		
	Vledder Aa en W-Aa		
Natura 2000-gebied	Fochteloërveen	Holtingerveld	Dwingelderveld
	Drents-Friese Wold	Mantingerzand	Drouwenerzand
	Drentsche Aa	Elperstroom	Mantingerbos
			Norgerholt

Voor de gebieden Witterveld en Bargerveen is om verschillende redenen geen gebiedsgerichte opgave bepaald. Het gebied rond Witterveld wordt door het ministerie van Defensie getrokken en daar komt bij dat een deel van het omliggend gebied de stad Assen is, waar een gebiedsproces minder voor de hand ligt. Voor Bargerveen geldt dat er zo weinig depositie van Drentse bronnen afkomstig is, dat er erg weinig veehouderijen in de buurt zitten en dat er de afgelopen jaren al veel is gebeurd juist rondom dit gebied dat ook daar een gebiedsproces niet erg effectief zal zijn. Bij de andere gebieden zullen we zien of een of meer gebiedsprocessen aan de orde zijn, omdat het aantal en type bedrijven (veehouderijen) in de omgeving van de verschillende N2000 gebieden erg verschilt. Dit werken we nog nader uit, samen met het gebied.

Koppeling met de acht deelgebieden van het PNP

De uitwerking van deze gebieden zullen we opnemen in de planning en uitvoeringsstructuur van de lopende processen in de acht deelgebieden van het PNP / Programma Natuur. De werkstructuur in deze gebieden benutten we door de gebiedsgerichte opgaven (gebiedsaanpak en hotspots) daar onder te brengen. We hebben aangegeven dat waar dat aan de orde is we de governance daarop zullen aanpassen. Dit kan zowel de bezetting van de overleg en besluit structuren betekenen als het type organisatie: een bestuurlijke adviescommissie (BAC) of een bestuurscommissie (BC). Een mogelijkheid is ook om onder de huidige BAC een of meer BC's in te stellen gericht op specifieke gebiedsprocessen.

We willen voorkomen om verschillende uitvoeringsstructuren naast elkaar te laten bestaan. Om die reden willen we dit zo veel als mogelijk integreren in de lopende processen.

5. GOVERNANCE EN SAMENWERKING

5.1 Een overheid dicht bij het gebied

Het realiseren van de opgaven in het Drentse landelijk gebied vraagt om nauwe samenwerking tussen provincie, gemeenten, waterschappen, het Rijk, buurprovincies en maatschappelijke partners. De governance structuur moet daarbij twee doelen dienen: dichtbij bewoners en ondernemers opereren én provinciale samenhang en bestuurlijke sturing borgen.

Veel maatregelen landen op het boeren erf, op percelen en in concrete gebiedsprocessen. Tegelijkertijd vragen de opgaven om Drenthe brede keuzes, consistente kaders en een doelmatige inzet van middelen. Versnippering van beleid en besluitvorming is daarbij ongewenst. Deze realisatiestrategie kiest daarom expliciet voor een governance structuur waarin gebiedsgericht werken plaatsvindt binnen duidelijke provinciale kaders.

5.2 Governance op provinciaal niveau

Op provinciaal niveau worden kaders gesteld, prioriteiten bepaald en middelen verdeeld. Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten stellen de richting vast via het TLGD, deze realisatiestrategie en bijbehorende besluiten.

Op dit niveau:

- worden strategische keuzes gemaakt;
- wordt gestuurd op integraliteit, doelbereik en inzet van middelen;
- vindt afstemming plaats met het Rijk en buurprovincies;
- en worden resultaten gemonitord en bijgestuurd.

De provincie werkt hier samen met stakeholders zoals ketenpartijen, prolander, kennisinstellingen en adviesorganen. Daarnaast maken we gebruik van de Commissie Landelijk Gebied². De Commissie heeft tot taak het voeren van overleg over en het gevraagd en ongevraagd advies uit te brengen aan Gedeputeerde Staten over de uitwerking en uitvoering van het beleid op het terrein van de inrichting van het landelijk gebied, waaronder bos, landbouw, landschap, natuur, recreatie, landinrichting en water en de daarmee samenhangende grondopgave. Voor de governance op provinciaal niveau zijn op dit moment geen structurele wijzigingen voorzien.

Gebiedsgericht werken is niet nieuw in Drenthe. Dit passen we reeds toe in de uitvoering van het Programma Natuurlijk Platteland, waarbij we samenwerken met onze partners en uitvoeringsorganisatie Prolander. De uitvoering van het gebiedsgericht werken kan in grote mate worden uitgewerkt binnen de huidige organisatiestructuur van het Programma Natuurlijk Platteland.

In grensgebieden werken we samen met de andere provincies, het Rijk en voor bijvoorbeeld het Bargerveen ook met Nedersaksen.

5.3 Governance in de acht deelgebieden

Drenthe werkt conform het Programma Natuurlijk Platteland met acht deelgebieden, elk met een bestuurlijke adviescommissie (BAC) of bestuurlijk overleg. Deze deelgebieden vormen het schakelniveau tussen provinciale kaders en lokale uitvoering. Dat betekent dat we werken met de structuur van acht deelgebieden, elk met een eigen bestuurlijke adviescommissie en sommigen met een werkgroep grond:

1. Drentsche Aa [bestuurlijke adviescommissie](#)
2. Noordwest-Drenthe [bestuurlijke adviescommissie](#)
3. Zuidwest-Drenthe [bestuurlijke adviescommissie](#)
4. Oude Diep [bestuurlijke adviescommissie](#)
5. Hunze en Monden [bestuurlijke adviescommissie](#)
6. Nieuwe Drostendiep bestuurlijk overleg
7. De Reest via BAC Zuid West Drenthe
8. Zuidoost-Drenthe Bestuurscommissie

---

² [Instelling en reglement Commissie Landelijk Gebied 2020 | Lokale wet- en regelgeving](#)

De BAC's houden overzicht en coördinatie van projecten en initiatieven op regionaal niveau, zorgen voor bestuurlijke afstemming tussen partners, adviseren GS ongevraagd en gevraagd en bewaken de samenhang tussen verschillende gebiedsprocessen.

Het TLGD zelf leidt nu niet direct tot een fundamentele herziening van deze structuur. Wel kan de rol van BAC's per deelgebied verschillen, afhankelijk van de zwaarte en het aantal gebiedsprocessen. In deelgebieden waar meerdere processen tegelijk lopen, kan een meer coördinerende of procesregisserende rol nodig zijn. Deze uitwerking vindt plaats in samenspraak met de BAC's, onder meer in 2026. De bezetting van een overleg en of de besluitstructuren kunnen aangepast worden. Er kan ook gekozen worden om bijvoorbeeld onder de huidige BAC een of meer BC's te laten fungeren gericht op gebiedsprocessen. De uitwerking van de TLGD gebiedsopgaven zoals de hotspots zullen we opnemen in de planning van de lopende processen in de acht deelgebieden van het PNP / Programma Natuur.

In gebieden met nationale parken wordt aanvullend gebruikgemaakt van bestaande overlegstructuren, zoals de overlegorganen van het Drentsche Aa-gebied en het Drents-Friese grensgebied. Het TLGD zal niet leiden tot wijzigingen in de bezoldiging voor de BAC's en de werkgroepen. Dat is reeds vastgelegd in de regelingen.

5.4 Lokale gebiedsprocessen en initiatieven

Binnen de deelgebieden vindt de uitvoering van opgaven in het landelijk gebied plaats via lokale gebiedsprocessen. De inrichting, intensiteit en financiering van deze processen sluiten aan bij de drie gebiedstypen zoals beschreven in hoofdstukken 3 en 4. Hiermee wordt geborgd dat de inzet van capaciteit en middelen proportioneel, transparant en doelmatig is. Dit vraagt mogelijk om extra governance en bezetting namens stakeholders in gebieden met aanvullende opgaven.

In het generiek gebied

- Provincie is faciliterend en kaderstellend.
- Gebiedsprocessen worden gedragen door lokale partijen.
- Geen structurele provinciale procesfinanciering vanuit het TLGD.

Gebieden rondom Natura 2000-gebieden

- Provincie is actief ondersteunend.
- Procesinzet gericht op maatwerk, uitvoerbaarheid en ondernemend perspectief.
- Beperkte en gerichte inzet van procesfinanciering, mits deze bijdraagt aan provinciale en landelijke doelen.

Gebieden met meervoudige opgaven (hotspots)

- Provincie is regisserend en programmatisch verantwoordelijk.
- Gebiedsprocessen krijgen prioriteit in capaciteit en procesmiddelen.
- Nauwe koppeling met rijksfinanciering en integrale uitvoering.

Om deze rol goed te kunnen uitvoeren is het noodzakelijk om voor het samenwerken in gebieden en de bezoldiging daar van een transparante samenwerkingsvorm af te spreken. Deze bezoldiging moet in verhouding staan met de bezoldiging van de BAC's. De middelen die beschikbaar zijn gesteld door het Rijk zijn geormerkt en zijn niet zomaar inzetbaar voor lokale gebiedsinitiatieven.

Vanuit provincie werken we een beleidskader uit voor verschillende fases van de gebiedsprocessen: initiatief, (voor)verkenning, planuitwerking en realisatie. In de initiatief fase wordt bekeken of er genoeg steun is om een gebiedsproces te starten en worden het gebied en de deelnemende partijen afgebakend. In de (voor)verkenning wordt duidelijk wat de opgave is, wat de plannen zijn van partijen in het gebied en onder welke voorwaarden deze kunnen worden uitgevoerd, hoe wordt aangesloten op reeds lopende processen in het gebied, hoe de samenwerking wordt vormgegeven, hoe de instrumentenkoffer wordt ingezet en wat de kosten zijn. Daarnaast wordt ingegaan op het overdragen van de opgedane kennis ten behoeve van toekomstige andere gebiedsprocessen. Daarna volgt de planuitwerking en de realisatie.

Om hier goede invulling aan te kunnen geven werken we de governance in de komende maanden uit in afstemming met onze partners en de BAC's.

5.5 Financiering van gebiedsprocessen: voorschot en opschaling

Het werken in gebiedsprocessen vraagt naast bestuurlijke en organisatorische inzet ook om financiële middelen. Een zorgvuldige voorbereiding van gebiedsinitiatieven – waarin opgaven worden scherpgesteld, maatregelen worden verkend en uitvoerbaarheid wordt beoordeeld – is noodzakelijk om later effectief en doelmatig tot uitvoering te kunnen komen. Tegelijkertijd zijn de middelen voor deze voorbereidingsfase beperkt en grotendeels afhankelijk van rijksfinanciering.

Het voorstel in het TLGD is om € 3 miljoen beschikbaar te stellen procesgeld voor gebiedsprocessen. Dit procesgeld wordt ingezet als voorschot op rijksmiddelen die naar verwachting in een later stadium beschikbaar komen voor de uitvoering van het Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe. Met dit voorschot kan de provincie nu al starten met de voorbereiding van gebiedsinitiatieven, zodat straks sneller en op grotere schaal kan worden uitgevoerd. Hiervoor is een handleiding gebiedsprocessen opgesteld. Zie *Bijlage 2: Handleiding gebiedsprocessen*.

5.6 Gerichte inzet bij meervoudige opgaven

Het beschikbare procesgeld wordt in eerste instantie ingezet voor gebiedsinitiatieven in gebieden met meervoudige opgaven, zoals de hotspots die binnen het TLGD zijn benoemd. In deze gebieden is de samenhang tussen stikstof, natuur, water en soms sociaaleconomische vraagstukken het grootst, en is een zorgvuldige en integrale voorbereiding cruciaal om uitvoering mogelijk te maken.

Door het procesgeld te concentreren op deze gebieden, wordt voorkomen dat middelen versnipperd worden ingezet en kan maximaal worden geanticipeerd op toekomstige rijksmiddelen. Het procesgeld is bedoeld voor de inzet van partijen in de gebieden te komen tot verkenningen van de opgaven in gebieden. In deze fasen wordt gewerkt aan concrete, onderbouwde resultaten, zoals een heldere afbakening van het gebied en de opgaven; inzicht in betrokken partijen, belangen en draagvlak; mogelijke maatregelen en de inzet van de instrumentenkoffer; een eerste kosten- en effecteninschatting; randvoorwaarden voor uitvoering en besluitvorming.

Dit wordt verder uitgewerkt in de handleiding gebiedsgerichte aanpak Drenthe. Het uitgangspunt is dat het product en de tijd en inzet die daarvoor nodig zijn wordt gefinancierd. Wanneer in een later stadium rijksmiddelen beschikbaar komen, kan deze aanpak worden opgeschaald. Dat betekent dat meer gebiedsinitiatieven kunnen worden ondersteund; ook initiatieven buiten de huidige prioritaire gebieden in aanmerking kunnen komen en de overgang van voorbereiding naar uitvoering sneller kan plaatsvinden. Het procesgeld fungeert daarmee als aanjaag- en overbruggingsmiddel, waarmee Drenthe voorbereid is op het moment dat substantiële rijksfinanciering beschikbaar komt. De nadere uitwerking van deze werkwijze, inclusief voorwaarden, producten per fase en samenhang met de gebiedsgovernance, wordt uitgewerkt in de *Handleiding gebiedsgerichte aanpak Drenthe*.

5.7 Samenwerking met buurprovincies en het Rijk

Om de opgaven in het landelijke gebied effectief te realiseren is afstemming en samenwerking met buurprovincies noodzakelijk. Het oplossen van de vergunningenproblematiek is zonder inzet van andere provincies en het Rijk simpelweg niet mogelijk. Bovendien hebben Natura2000 gebieden een externe werking waarbij provinciale grenzen niet relevant zijn. In sommige gevallen strekken de Natura2000-gebieden zich uit over meerdere provincies tegelijk, zoals het Fochteloërveen of Drents-Friese Wold. Provincies zijn van elkaar en van het Rijk afhankelijk. Provinciaal beleid kan wel verschillen. De keuzes die provinciale besturen maken, kunnen om diverse redenen anders zijn dan in de provincie naast ons. Om die reden stemmen we intensief af met onze buurprovincies en werken met o.a. Friesland samen in het Hart van het Noorden. We streven er naar verschillen niet te groot te laten zijn. Het moet uitlegbaar zijn en niet leiden tot te grote verschillen in het realiseren van de opgave voor het landelijke gebied rond provinciale grenzen.

Onderstaande activiteiten voeren we momenteel uit.

- Afstemming op provinciaal niveau met Friesland, Groningen, Overijssel en het Rijk op verschillende momenten.
- Gebruik van samenwerkingsplatforms, zoals de *Werkplaats voor Landbouw en Natuur*.
- Interprovinciale afstemming bij natuurgebieden, bijvoorbeeld voor Natura 2000-opgaven.

- Thematische samenwerking op onderwerpen zoals:
  - o Doelsturing IPO_LVVN Agrarisch natuurbeheer (ANB)
  - o Innovatie in landbouw Water en natuur.
  - o Landbouwafstemming via NOLG (*Noordelijk Overleg Landelijk Gebied*).
  - o Gezamenlijke maatregelen in Noord-Nederland via de Noord-Nederlandse Stikstofaanpak:
  - o Samenwerkingsverband Noord-Nederland (bijvoorbeeld (het project “laaghangend fruit”).

De volgende punten werken we de komende tijd uit:

- Harmonisatie van kaders in grensgebieden om verschillen tussen provincies te beperken.
- Gestructureerde kennisdeling met buurprovincies:
  - o Ambtelijk en tussen lokale gebieden.
  - o Over pilots, monitoring en meetmethoden.
- Uitbreiding van samenwerking:
  - o Naast “laaghangend fruit” ook op doelsturing en andere thema’s.
- Inventarisatie van verbeterkansen:
  - o Via bestaande of nieuwe verbanden, zoals Hart van het Noorden.

5.8 Samenwerking met Drentse gemeenten en waterschappen

Gemeenten zijn onmisbare partners bij het realiseren van de opgaven in het landelijke gebied. Veel maatregelen die bijdragen aan stikstofreductie, natuurherstel, klimaatadaptatie en leefkwaliteit raken direct aan gemeentelijke taken en bevoegdheden. Zo dragen gemeenten bij via projecten gericht op het verduurzamen van mobiliteit, bedrijven en woningen, maar ook via ruimtelijke keuzes in hun omgevingsplannen.

Daarnaast voeren gemeenten programma’s uit die bijdragen aan de biodiversiteit en klimaatbestendigheid in en rond steden en dorpen, bijvoorbeeld door vergroening van de openbare ruimte, aanleg van ecologische verbindingen en versterking van groenblauwe structuren. Deze maatregelen kunnen, mits goed afgestemd, een betekenisvolle bijdrage leveren aan de doelen van het Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe.

In het landelijke gebied ontwikkelen gemeenten bovendien plannen voor andere functies, zoals woningbouw, bedrijventerreinen, recreatie en infrastructuur. Deze ontwikkelingen hebben effect op ruimtegebruik, grondmobiliteit en milieudruk en vragen om samenhang met de landbouw-, natuur- en wateropgaven. In sommige gevallen zijn gemeenten daarbij ook actief op de grondmarkt, wat onderstreept dat goede afstemming over grondstrategie en timing noodzakelijk is.

Gemeenten zijn daarom onmisbaar in een gebiedsgerichte aanpak, waarin alle lopende en toekomstige plannen en investeringen binnen een gebied in samenhang worden beschouwd. Door gemeentelijke plannen in een vroeg stadium te betrekken bij gebiedsprocessen kan worden gestuurd op meervoudig ruimtegebruik, kunnen conflicterende belangen worden voorkomen en ontstaat meer ruimte voor integrale oplossingen.

De provincie vervult hierin een verbindende en coördinerende rol, door het bieden van provinciale kaders en richting het samenbrengen van partijen in gebiedsprocessen het bewaken van samenhang tussen gemeentelijke, provinciale en landelijke opgaven en het faciliteren van kennisdeling tussen gemeenten. De bestaande samenwerking met de waterschappen zetten we voort en versterken we waar nodig. Waterschappen spelen een cruciale rol bij de uitvoering van wateropgaven, waaronder waterkwaliteit, waterkwantiteit, bodemdaling en klimaatadaptatie. Hydrologische maatregelen vormen in veel gebieden een essentiële randvoorwaarde voor natuurherstel en toekomstbestendige landbouw. Afstemming over peilbeheer, inrichting en beheer is daarom een integraal onderdeel van gebiedsprocessen.

In lijn met ervaringen in andere provincies blijft Drenthe inzetten op vroegtijdige betrokkenheid van gemeenten en waterschappen bij gebiedsprocessen gezamenlijke verkenningen van opgaven en oplossingsrichtingen het benutten van koppelkansen tussen verschillende programma’s en investeringsstromen duidelijke rolafspraken om versnippering van inzet en middelen te voorkomen.

Deze samenwerking vormt een belangrijke randvoorwaarde voor een uitvoerbare, doelmatige en gedragen realisatie van het Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe.

6 Benodigde en beschikbare middelen

6.1 Inleiding: middelen als randvoorwaarde voor uitvoering

De uitvoering van het Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe vraagt om substantiële financiële inzet. Het realiseren van stikstofreductie, natuurherstel, verbetering van watersystemen en het bieden van toekomstperspectief aan ondernemers brengt kosten met zich mee op bedrijfsniveau, in gebiedsinrichting en in proces en organisatie.

Deze realisatiestrategie maakt daarom expliciet onderscheid tussen:

- de middelen die op dit moment beschikbaar zijn,
- de middelen die benodigd zijn om de opgave volledig te realiseren,
- en de middelen die pas in een later stadium, met name vanuit het Rijk, beschikbaar komen.

Dit hoofdstuk beschrijft hoe de provincie Drenthe de beschikbare middelen inzet binnen de gemaakte strategische keuzes. Daarmee vormt het hoofdstuk het financiële realiteitskader van de realisatiestrategie: dit is wat nu kan, en onder welke voorwaarden opschaling mogelijk is.

6.2 Benodigde middelen: omvang en karakter van de opgave

De opgaven in het Drentse landelijk gebied verschillen sterk per type gebied. Zoals beschreven in hoofdstuk 3 en 4 vraagt dit om een gedifferentieerde inzet van instrumenten en middelen.

- In het generieke gebied gaat het vooral om ondersteuning van ondernemers via regelingen en subsidies voor aanpassing van de bedrijfsvoering en kennisontwikkeling.
- Rondom Natura 2000-gebieden zijn aanvullende middelen nodig voor emissiereductie, extensivering van de landbouw, grondinstrumenten en hydrologische maatregelen.
- In de gebieden met meervoudige opgaven (hotspots) is sprake van een stapeling van opgaven die alleen met een integrale en langdurige gebiedsgerichte aanpak kan worden opgelost, met hoge kosten voor grond, inrichting, beheer en proces.

De provincie constateert dat:

de totale benodigde middelen voor deze opgave aanzienlijk groter zijn dan de reguliere provinciale begroting en dat structurele realisatie alleen mogelijk is bij substantiële bijdragen vanuit het Rijk.

Deze realisatiestrategie maakt daarom geen schijnzekerheid over volledige dekking, maar kiest voor een gefaseerde aanpak waarin beschikbare middelen doelmatig worden ingezet en wordt geanticipeerd op toekomstige rijksfinanciering.

Voor de berekening van de benodigde middelen is gebruik gemaakt van de volgende kengetallen:

- Oppervlakte Drenthe : 268.039 hectare
- Oppervlakte NNN- en bebouwd gebied : 95.127 hectare
- Oppervlakte van Gebiedsgericht Natura2000 : 25.533 hectare
- Kostprijs hectare landbouwgrond : € 100.000
- Beheer van (nieuwe) natuur : berekend tot en met 2035
- Naar verwachting zullen de natuurdoelstellingen binnen het programma gerealiseerd worden met 80% van de oppervlakte nieuwe natuur te realiseren en 20% van de oppervlakte door landbouwfunctie met een beperking; in gebiedsprocessen zal duidelijk worden of deze aanname ingevuld gaat worden of aangepast dient te worden.
- In de berekening is uitgegaan dat de hydrologische doelstelling binnen het programma gerealiseerd worden door 100% de landbouwfunctie te behouden, maar met beperkingen;
- Prijspeil van de bedrag is gebaseerd op de bedragen zoals bekend is in april 2026;

- Inflatiecorrectie (gemiddeld 2,2%) is op basis van het nationale consumentenprijsindex zoals is opgenomen in het Centraal Economisch Plan 2026 (publicatiedatum 12 maart 2026);

Overkoepelend voor heel Drenthe

Omschrijving onderdeel	Bedrag (* € 1 mln)
Gebiedsprocessen	15,0
Waardeverschillen grond en bedrijven	722,4
Inrichting Natuurmaatregelen	148,0
Beheer van (nieuwe) natuur	47,0
Inrichting van watermaatregelen	30,9
Landbouwinnovaties	550,0
Groenblauwe dooradering en AN(I)B	327,6
Sociaal Economische Agenda	91,3
Uitvoeringskosten	193,1
Inflatiecorrectie	251,7
Benodigde middelen Drenthe	2.377,0

In bijlage 3 zijn de financiën per bovengenoemd onderwerp nader uitgewerkt.

6.3 Beschikbare middelen op dit moment

Op dit moment beschikt de provincie Drenthe over een combinatie van:

- reguliere provinciale middelen voor natuur, water, landbouw en gebiedsontwikkeling;
- specifieke rijksmiddelen en uitkeringen voor onderdelen van de opgave;
- Europese middelen, met name via het GLB en aanverwante programma's;
- en bestaande provinciale regelingen en instrumenten, zoals grondinstrumenten.

Deze middelen zijn essentieel om uitvoering op gang te brengen, maar kennen belangrijke beperkingen:

- zij zijn deels geormerkt;
- vaak tijdelijk van aard;
- en onvoldoende om de volledige gebiedsgerichte opgave, met name in de hotspots, te financieren.

De provincie zet deze middelen daarom gericht in, in lijn met de prioritering zoals beschreven in hoofdstuk 3. In de jaarlijkse begroting² geeft de provincie aan wat de beschikbare middelen zijn en waar ze aan worden besteed. In 2026 was de begroting van Drenthe ongeveer € 523 miljoen. Ruim 40% daarvan wordt besteed aan landbouw en natuur. Deze middelen zijn gekoppeld aan bestaande opgaven en niet beschikbaar voor de aanvullende opgaven van het TLGD.

Naast structurele inkomsten en uitgaven zijn er ook specifieke uitkeringen (SPUK's) aangevraagd en ontvangen van het Rijk. Deze zijn onderdeel van het beschikbare budget en onderdeel van de begroting. Specifieke uitkeringen van het Rijk aan provincies zijn geormerkte financiële bijdragen die bedoeld zijn voor het uitvoeren van bepaalde taken, doelen of projecten die door het Rijk zijn vastgesteld. De kenmerken van deze uitkeringen zijn:

- Doelgericht: Ze zijn bedoeld voor specifieke beleidsdoelen, in dit geval opgaven voor natuur, stikstof, water en klimaat.
- Voorwaardelijk: Provincies moeten voldoen aan bepaalde voorwaarden en verantwoordingseisen bij de besteding van deze middelen.
- Tijdelijk en eenmalig: Ze zijn projectmatig en ze hebben een beperkte looptijd.

- Verschil met algemene uitkering: In tegenstelling tot de algemene uitkering uit het Provinciefonds, mogen specifieke uitkeringen niet vrij worden besteed.

Voor deze middelen moet jaarlijks verantwoording worden afgelegd aan het Rijk. Wanneer de middelen niet aan het vooraf aangegeven doel of binnen de beschikbare tijd worden uitgegeven bestaat de kans dat de middelen moeten worden terugbetaald aan het Rijk.

Deze (SPUK)maatregelen hebben als doel om bij te dragen aan de wettelijke doelen voor natuur, water en klimaat. Deze mogen in principe niet worden uitgegeven aan bijvoorbeeld brede welvaart. Soms zijn daarvoor lokaal andere middelen beschikbaar. Soms zijn er mogelijkheden bij gemeenten. Soms is het mogelijk om in de lokale uitwerking ook andere combinaties te maken. Daarvoor kan in Drenthe gekeken worden naar de regiodeals, waaronder regiodeal Noord Drenthe of Nij Begun.

In lichtblauw en lichtgrijs is een mogelijke uitloop aangegeven. Duidelijk is dat er in 2026, 2027 en 2028 veel moet gebeuren.

De kern van de beschikbare middelen is gericht op drie SPUK's: de zogenaamde Regeling Provinciale versnellingsvoorstellen transitie landelijk gebied (L25), Regeling Provinciale versnellingsvoorstellen transitie landelijk gebied Noord Nederland³ (L25NN) en de Regeling Provinciale Maatregelen Landelijk gebied⁴ (RPML L35).

In onderstaand overzicht zijn naast deze regelingen ook een aantal andere opgenomen. Dat is gedaan omdat al die regelingen soms samenkomen in lokale gebieden. In lichtblauw en lichtgrijs is een mogelijke uitloop aangegeven. Duidelijk is dat er in 2026, 2027 en 2028 veel moet gebeuren.

Door verschillende jurisprudentie staat de uitvoerbaarheid van een deel van de beoogde maatregelen onder druk. Maatregelen die vergunningplichtig zijn, zoals het wijzigen van de bedrijfsvoering of het toepassen van sommige innovaties in een bedrijf zijn vergunningplichtig, waarbij die vergunning momenteel niet verleend kan worden.

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
Landelijke beëindigingsregeling veehouderij-plus (Lbv-plus en Lbv)												
Maatregel Gebiedsgerichte Beëindiging (MGB-Drenthe)												
Programma natuur 1 ^e fase												
Programma natuur 2 ^e fase												
Provinciale maatregelen pasmelders												
Versnellingsvoorstellen TLG												
Versnellingsvoorstellen Noord Nederland												

De inzet van middelen en maatregelen wordt jaarlijks gemonitord. Monitoring maakt inzichtelijk of ingezette middelen bijdragen aan doelbereik. Deze informatie vormt de basis voor bijsturing van de inzet, verantwoording richting bestuur en het Rijk en onderbouwing voor vervolgfianciering.

De monitoring wordt in het volgende hoofdstuk nader toegelicht. Vervolg voor de komende jaren:

- We zetten de initiatieven voor de KPI aanpak, hooghangend en laaghangend fruit door zodra dat weer kan en zetten in op het borgen hier van.
- Een deel van de beoogde maatregelen zijn niet meer goed uitvoerbaar, bijvoorbeeld omdat de vergunningverlening dat niet mogelijk maakt. Ook de middelen voor het afwaarderen van grond zijn moeilijk inzetbaar omdat afwaarderen vaak gepaard gaat met inrichtingsmaatregelen zoals het herstellen van beekdalen of nieuwe natuur. Wanneer de inrichtingskosten niet gedekt zijn, is afwaarderen ook niet zinvol.

In het volgende hoofdstuk geven we aan hoe we die middelen de komende jaren willen gaan inzetten.

6. MONITORING EN BORGING

Er wordt op verschillende schaalniveaus al veel gemonitord. Lokaal, provinciaal, landelijk en Europees. Daarnaast vindt er veel monitoring plaats op verschillende thema's; natuur, waterkwaliteit, stikstof. Voor water en natuur zijn er monitoringsprogramma's beschikbaar die ook nog worden uitgebreid de komende jaren. In deze strategie voegen we daar onderstaande aanvullende monitoring aan toe. Voor stikstof is die provinciale monitoring nog niet volledig. Maatregelen die landelijk worden uitgevoerd en worden gemonitord worden niet altijd gedeeld met de provincies waarin ze plaatsvinden. We werken er aan om dit te verbeteren, maar dat kost tijd. Ook voor de monitoring geldt dat we nu doen wat mogelijk is, en tegelijk werken aan het uitbouwen van een goed monitoringsprogramma.

Voor stikstof geldt dat in Drenthe een aantal onderdelen gemeten, geregistreerd en of gemonitord wordt. In de emissieregistratie is voor de provincie Drenthe aangegeven welke emissie geregistreerd zijn. Om de voortgang van de emissiereductie in Drenthe in beeld te houden maken we gebruik van deze emissieregistratie. Deze registratie loopt altijd ongeveer 2 jaar achter. We maken ook gebruik van de tool die inzicht geeft in de herkomst van emissies [DASHview: Dashboard stikstofdepositie herkomst](#).

We bouwen het inzicht in de emissiereductie daarom de komende jaren uit. We gebruiken daarvoor de gegevens uit de gecombineerde opgave. Daarnaast zal de monitoring van de uitgevoerde maatregelen verbeterd worden. Deze verbeteringen zullen in de volgende versie van de realisatiestrategie zijn uitgewerkt.

Voor concentraties en deposities geldt dat wat er in Drenthe wordt gemeten of geregistreerd niet perse uit Drenthe afkomstig is. Het is theoretisch mogelijk dat er een dalende lijn van emissies in Drenthe plaatsvindt, maar door stijgingen elders dit niet terug te zien is in concentratie en depositiemetingen. Deze metingen geven, met alle onzekerheden die hier mee samenhangen, een beeld van een trend. Voor ammoniak wordt de concentratie in de lucht gemeten op 22 meetpunten in 6 Natura2000 gebieden. In deze gebieden wordt maandelijks gemeten. Voor Drenthe gaat dit om de gebieden: [Drentsche Aa](#), [Fochteloerveen](#), [Drents-Friese Wold](#), [Dwingelderveld](#), [Mantingerzand](#), [Bargerveen](#). Daarnaast staat in Drenthe één van de drie landelijke meetpunten voor droge depositie. [Droge Depositie metingen Ammoniak - Bargerveen | RIVM](#). Deze gegevens gebruiken we om trends in beeld te krijgen. Daarnaast maken we gebruik van Aerius Monitor voor de Natura2000 gebieden in Drenthe.

Ook is er een meetpunt in Drenthe van het landelijk meetnet luchtkwaliteit in Valthermond-Noorderdiep. Dit meetpunt geeft dagelijkse metingen van stikstofoxiden en ammoniak. We werken daarnaast aan een meetpilot in het Fochteloërveen.

Als vertrekpunt hanteren we 2019. Voor dat jaar zijn op dit moment gegevens beschikbaar van de landbouwtellingen en de emissieregistratie. Deze zijn op provincieniveau, en vaak ook op gemeenteniveau beschikbaar. Het CBS is redelijk actueel met momenteel de cijfers van 2025 beschikbaar. De cijfers van de emissieregistratie zijn minder actueel, daar zit een vertraging op van 2 jaar. Een ander nadeel van deze gegevens is deze nog een aantal keren met terugwerkende kracht worden geactualiseerd op basis van nieuwe inzichten.

We willen deze bronnen daarom aanvullen met actuele gegevens op basis van de kringloopwijzer en beschikbare metingen in Drenthe. Dit bouwen we de komende jaren verder uit.

7.1 Monitoring op dit moment

Voor het monitoren van emissies kunnen we gebruik maken van landelijke datasets die ook op provinciale schaal beschikbaar komen. De belangrijkste zijn de emissieregistratie en de cijfers uit de gecombineerde opgave. Voor de monitoring van ammoniakemissies volgt uit de cijfers van de emissieregistratie dat er over het algemeen een daling is van 5 %. We kunnen nu zien dat de daling van de emissies verschilt per deelsector. Zo zijn de emissies van de varkenshouderijen met name door het beëindigen van bedrijven in Drenthe flink gedaald.

Nh3 emissies Drenthe	2019 ton	Aandeel %	2023 ton	Vershil 19 - 23
Kunstmest	603	9%	658	+9%
Landbouwhuisdieren - pluimvee	725	11%	693	-4%

Particuliere landbouwactiviteiten	458	7%	449	-2%
Landbouwhuisdieren - varkens	549	8%	464	-16%
Landbouwhuisdieren - overige dieren	260	4%	252	-3%
Landbouwhuisdieren - rundvee	3760	55%	3503	-7%
Overig	433	6%	409	-6%
Totaal	6.789	100%	6.429	-5%
Bron: emissieregistratie april 2026				

Door gebruik te maken van meerdere bronnen kunnen we de cijfers beter duiden en wellicht voorspellingen doen. Zo zien we dat het aantal varkens tussen 2019 en 2023 is gedaald met 12,5. Qua voorspelling is dan de verwachting dat we in de emissiecijfers voor 2024 en 2025 voor de varkens in Drenthe een verdere daling zullen zien. Want ook in die jaren is het aantal dieren verder afgenomen.

Aantal dieren Drenthe					
	2019	2021	2023	2025	Vershil 2019 - 2025
Rundvee, totaal	223667	225066	223499	216734	-3,1%
Schape, totaal	52015	47830	46063	38332	-26,3%
Geiten, totaal	20241	24575	25368	26568	+31,3%
Varkens, totaal	219618	215053	192353	168640	-23,2%
Kippen, totaal	7458177	8099523	6561712	7328154	-1,7%
Bron: CBS Statline april 2026					

Wat we nog niet goed inzichtelijk hebben is wat de effecten zijn van de management maatregelen die bedrijven nemen. De cijfers uit de emissieregistratie zijn zoals de naam al zegt geregistreerd. Maatregelen die niet in die registratie terecht komen zien we niet terug in de cijfers, terwijl ze er wel kunnen zijn. Daarom willen we de monitoring de komende tijd verder uitbreiden. Het project Duurzaam boeren Drenthe laat zien dat het wel mogelijk is de trend en effecten van management maatregelen in beeld te brengen op basis van de kringloopwijzer. Ook willen we de metingen die er al zijn in de monitoring opnemen.

Naast de stalemissies is monitoring van veldemissies belangrijk. Die worden niet gestructureerd gemeten. Op dit moment worden die emissies ook geregistreerd. Voor de monitoring kijken we naar de ontwikkeling van het gebruik van cultuurgrond. Die cijfers zijn beschikbaar bij het CBS.

Hectares cultuurgrond in Drenthe					
	Totaal	Akkerbouw	Tuinb. open	Tuinb. glas	Grasl. en groenvoeder
2019	147920	59741	3122	170	84886
2020	148339	59305	3101	179	85754
2021	149063	59296	3216	177	86374
2022	147354	60641	3126	198	83388
2023	147082	61335	3117	187	82443
2024	146874	60966	3116	151	82641
Bron: CBS statline april 2026					

Voor grasland geldt dat vanaf 2023 tot en met 2026 de derogatie is afgeschaft van 240 naar 170 kilogram per hectare. Dat is een verschil van bijna 30%. Een goede berekening hiervan is complex. Wanneer wordt uitgegaan van een emissiefactor van 32 kilogram NH_3 per hectare grasland in 2019 en deze in 2025 30% lager is betekent dit dat de emissie van dierlijke mest afneemt met maximaal 700 ton. Dit verschil is niet meteen door te rekenen naar emissies omdat de verminderde dierlijke mest (deels) wordt aangevuld met kunstmest. De emissiefactor voor kunstmest is wel aanmerkelijk lager dan dierlijke mest. We verwachten daarom wel dat de emissiecijfers in de jaren 2024, 2025 en 2026 een aanzienlijke

daling laten zien van de veldemissies. De aanname op dit moment is dat een daling van 500 ton tussen 2019 en 2025 reëel is.

jaar	Grasland ha	Emissiefactor	Emissie nh3 ton
2019	68253	32	2184
2025	64333	23	1480
Bron areaal grasland: cbs statline april 2026 Bron emissiefactoren: <u>Functionele eenheid KPI's ammoniak bij doelsturing op bedrijfsniveau</u>			

De komende tijd werken we de monitoring van de veldemissies uit, op basis van de opgave uit de gecombineerde opgave zodat we deze sneller in beeld hebben. Tot slot is ook de uitstoot van andere sectoren van belang. Die monitoren we ook met de emissieregistratie. We zien dat de NOx emissies tussen 2019 en 2023 gemiddeld met 10% zijn gedaald. Dat moet uiteindelijk 50% worden in 2035. Deze daling zal vooral plaatsvinden door maatregelen op rijksbeleid. Voor de NOx emissies uit de landbouw is de verwachting dat de landbouwmaatregelen die we treffen voor de NH3 emissies ook zullen leiden tot een verdere daling van de NOx uit de landbouw.

NOx emissies Drenthe	ton 2019	Aandeel	ton 2023	verschil 19 -23
Verkeer en vervoer	3392	47%	2985	-12%
Landbouw	2620	36%	2466	-6%
Overig	1176	16%	940	-20%
Totaal	7185	100%	6445	-10%
Bron: Emissie registratie april 2026				

7.2 Monitoringslogica: van maatregel naar effect

In onze monitoring wordt onderscheid gemaakt tussen maatregelen, resultaten en effecten. Deze driedeling voorkomt dat monitoring blijft hangen op activiteitsniveau en maakt inzichtelijk of inspanningen daadwerkelijk bijdragen aan doelbereik.

- **Maatregelmonitoring**
Vastleggen *wat* is uitgevoerd: deelname aan regelingen, toegepaste technieken, genomen managementmaatregelen, ingerichte hectares, inzet van grondinstrumenten.
- **Resultaatmonitoring**
Inzicht in *wat oplevert op korte termijn*: berekende emissiereductie op bedrijfs- of gebiedsniveau, aangepaste bedrijfsvoering, gerealiseerde extensivering, verandering in areaal of gebruik.
- **Effectmonitoring**
Inzicht in *wat dit betekent voor natuur en leefomgeving*: trends in emissies, concentraties en deposities, ontwikkeling van natuurkwaliteit en watercondities.

Deze driedeling maakt het mogelijk om tijdig bij te sturen wanneer maatregelen wel worden uitgevoerd, maar onvoldoende bijdragen aan de beoogde effecten.

7.3 Monitoring is nog geen borging

Monitoring levert informatie op over de ontwikkeling van stikstofemissies en -depositie, maar vormt op zichzelf geen borging. Borging betekent dat vooraf zekerheid bestaat dat vastgestelde doelen worden gehaald en dat negatieve effecten worden voorkomen of tijdig worden gecorrigeerd. Monitoring doet dat niet.

Monitoring is een noodzakelijke voorwaarde voor borging, maar geen vervanging daarvan. Concreet betekent dit:

- monitoringsuitkomsten worden gebruikt om te bepalen of aanvullende borgende maatregelen nodig zijn;
- alleen maatregelen waarvan effecten voldoende inzichtelijk en herleidbaar zijn, dragen bij aan het creëren van ruimte voor vergunningverlening;

- monitoring vormt de basis voor verantwoording richting het Rijk over inzet en effectiviteit van middelen.

Daarmee ontstaat een directe verbinding tussen: uitvoering, monitoring, borging, vergunningverlening en beschikbaarheid van (rijks)middelen.

Bij stikstofmaatregelen geldt dat effecten vaak pas na verloop van tijd meetbaar zijn en bovendien worden beïnvloed door externe factoren zoals weer, economische ontwikkelingen en cumulatieve belasting. Monitoring registreert deze effecten achteraf, maar voorkomt niet dat overschrijdingen van kritische depositiewaarden optreden. Daarmee ontbreekt voorafgaande zekerheid voor natuurherstel en het voldoen aan wettelijke verplichtingen.

Zonder vooraf vastgelegde harde maatregelen, afdwingbare voorwaarden en tussentijdse bijsturingmechanismen blijft monitoring vooral beschrijvend. Het signaleert problemen, maar garandeert niet dat deze worden opgelost. Zeker in het stikstofdossier, waar juridische houdbaarheid en natuurbescherming centraal staan, is dat onvoldoende.

Monitoring kan dus een ondersteunend instrument zijn, maar pas in combinatie met concrete bronmaatregelen, duidelijke reductiedoelen en juridische verankering ontstaat daadwerkelijke borging.

Van de maatregelen die onder de scope vallen van dit programma is monitoring en borging van essentieel belang. Voor laaghangend en hooghangend fruit en de KPI aanpak werken we de monitoring en borging het komende jaar verder uit. In de volgende versie is dit gereed.

Voor de KPI aanpak is vanuit het maatregelenpakket geld beschikbaar gesteld voor doelsturing op gebiedsniveau, borging en de voortgang van Duurzaam Boeren Drenthe en stimulerings- en kennisprogramma voor melkveehouders, en een pilot Biodiversiteitsmonitor Akkerbouw waarin ervaring wordt opgedaan met het berekenen van KPI's voor de akkerbouw en kennisprogramma voor deelnemers. De resultaten worden door WUR opgehaald. We monitoren of de deelnemers hun eigen KPI-scores kennen en weten welke acties zij kunnen ondernemen om hun KPI-scores te verbeteren. De KPI scores worden op groepsniveau inzichtelijk gemaakt.

Een van de gebiedspilots is Veenhuizen, hier wordt gewerkt aan een pilot monitoring op basis van doelsturing. Voor de borging van doelsturing wordt in samenwerking met andere thema's de komende tijd verder gewerkt aan een voorstel om te komen tot een norm, monitoring en borgingplan.

7.4 Vaste momenten voor bijsturing

Monitoring is alleen effectief wanneer vooraf is vastgelegd wanneer en hoe bijsturing plaatsvindt.

Daarom verbinden we aan de monitoring vaste beslismomenten:

- jaarlijks: beoordeling van de voortgang in emissies en maatregelen op provinciaal niveau;
- gebiedsgericht: beoordeling van voortgang rondom Natura 2000 gebieden en gebieden met meervoudige opgaven;
- programma-breed: koppeling van monitoringsuitkomsten aan actualisatie van de realisatiestrategie.

Wanneer uit monitoring blijkt dat:

- doelen niet binnen bereik komen,
- reductietempo achterblijft,
- of effecten onvoldoende zichtbaar worden,

volgt bijsturing via:

- aanscherping van instrumenten,
- intensivering van gebiedsgerichte inzet,
- aanvullende voorwaarden bij nieuwe maatregelen,
- of herprioritering van middelen en gebieden.

Deze bijsturing logica wordt expliciet vastgelegd en vormt onderdeel van de jaarlijkse actualisatie van de realisatiestrategie.

7.5 Uitvoeringsstrategie monitoring

2026 uitwerken digitale monitoringstool die de emissies, concentraties en deposities samenkomen
 Vastleggen monitoringslogica (maatregel, resultaat-effect)
 Uitwerken monitoring van TLGD maatregelen per gebiedstype.
 Voorbereiden gebruik van kringloopwijzer als aanvullende monitoringstool

2027 toevoegen en mogelijk uitbreiding van meetpilots
Eerste expliciete monitoringsresultaten
Verwerken resultaten in actualisatie realisatiestrategie.

7. UITVOERINGSPLANNING

Dit hoofdstuk beschrijft hoe de realisatiestrategie voor het Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe gedurende de periode 2026–2030 wordt uitgevoerd. De uitvoeringsplanning maakt inzichtelijk wat per jaar wordt voorbereid, gerealiseerd en geborgd, en hoe dit bijdraagt aan het behalen van de doelen voor stikstof, natuur en water.

De planning is opgebouwd langs drie samenhangende lijnen:

1. uitvoering en voorbereiding per gebiedstype;
2. inzet en fasering van instrumenten en middelen;
3. aanvullende stikstofmaatregelen gericht op additionaliteit, als noodzakelijke voorwaarde voor natuurherstel en vergunningverlening.

De uitvoeringsplanning is adaptief en wordt jaarlijks geactualiseerd op basis van monitoring, voortgang en beschikbaarheid van (rijks)middelen.

Realisatie 2026: Randvoorwaarden en voorbereiding additionaliteit

Wat realiseren we:

- Monitoring van gerealiseerde reducties via emissieregistratie en CBS-gegevens.
- Nader onderbouwen gerealiseerde emissiereductie door afschaffing derogatie (gebaseerd op afname mestgift op grasland).
- Voortzetting van ANLb, groenblauwe dooradering en basiskwaliteit natuur.
- Ondersteuning van doelsturing (KPI-aanpak) en bijbehorende kennisprogramma's (zonder juridische borging).
- In beeld brengen in 2026 uitgevoerde water en natuurmaatregelen (gebiedsgerichte maatregelpakket SPUK).
- Nader uitwerken en publiceren handreiking gebiedsprocessen.
- Nieuwe realisatiestrategie 2027–2031.

Wat bereiden we voor:

- Vaststelling norm generiek gebied en rondom N2000 (POV).
- Vaststelling gebiedsopgave rondom Natura 2000-gebieden (POV).
- Uitwerking gebiedsspecifieke stikstofdoelen per Natura 2000-gebied, inclusief benodigde reductie om achteruitgang te stoppen.
- Start van gebiedsprocessen in Noordbargeres, Grote Masloot, Drentsche Aa, Zure Venen, Vledder Aa en Wapserveense Aa).
- Voorverkenningen voor gebieden rondom Natura 2000-gebieden (Drents-Friese Wold, Fochteloërveen), ook in samenwerking met Friesland.
- Ontwikkeling van tijdelijke beleidsregels vergunningverlening en systematiek voor additionaliteit (wat telt wel en niet mee).
- Doorontwikkeling monitoring: opzet provinciale stikstofmonitoring en gebruik kringloopwijzer.
- borging laaghangend fruit en KPI-aanpak.
- Voorbereiding subsidieverstrekking laag en hooghangend fruit.
- Voorbereiding inzet grondinstrumentarium (vrijwillige verwerving, kavelruil).
- Verdere uitwerking monitoring, borging en bijsturingslogica.
- Nieuwe realisatiestrategie 2027–2031.

Realisatie 2027: concretiseren en eerste gebiedsuitvoering

Wat realiseren we:

- Afronding van gebiedsgerichte opgave rondom Natura 2000-gebieden.
- Per natura2000 gebied gebiedsspecifieke aanpak (additionaliteit) incl check op habitattypen
- Uitvoering van GBDA en ANLb op grotere schaal.
- Eerste toepassing van geborgde onderdelen van doelsturing (waar mogelijk)
- Borging van managementmaatregelen 2019 -2026 op basis van kringloopwijzer.
- Afgeven eerste vergunningen die verdere daling borgen
- Water en natuurmaatregelen 2027 (gebiedsgerichte maatregelpakket SPUK)
- Openstelling regeling hooghangend fruit
- Openstelling regeling laaghangend fruit
- Faciliteren van eerste vrijwillige stoppers, extensivering en omschakeling
- Realisatiestrategie 2028–2032.

Wat bereiden we voor:

- Planuitwerking voor hotspots: ruimtelijke kaders, grondopgave en maatregelpakketten.
- Doorontwikkeling beleid stikstof andere sectoren (NOx).
- Verdere uitwerking monitoring, borging en bijsturingslogica.
- Nadere uitwerking stikstofaanpak andere sectoren
- Verdere openstelling gehele vergunningverlening
- Gebiedsplannen met noodzakelijke Natuur en hydrologische maatregelen
- realisatiestrategie 2028–2032.

Realisatie 2028: opschaling en integrale ingrepen

Wat realiseren we:

- Start uitvoering in hotspots zodra rijksmiddelen beschikbaar zijn.
- Grootschalige inzet van gecombineerde maatregelen (beëindiging, extensivering, omschakeling
- Gebiedsgerichte inzet van grondinstrumenten (extensivering, functiewisseling).
- Uitvoering eerste aanvullende natuur maatregelen in en rond Natura 2000-gebieden.
- Opschaling doelsturing met gedeeltelijke borging.
- Natuur en hydrologische maatregelen (gebiedsgerichte maatregelpakket SPUK)
- realisatiestrategie 2029–2033.

Wat bereiden we voor:

- Verdere uitbreiding gebiedsprocessen buiten prioritaire gebieden.
- Verfijning normen en borging op gebiedsniveau.
- Voorbereiding structurele beheerafspraken.
- Nieuwe realisatiestrategie 2029–2033.

Realisatie 2029: borgen en verbreden

Wat realiseren we:

- Doorlopende uitvoering in hotspots en Natura 2000-gebieden.
- Eerste zichtbare effecten op gebiedsniveau (emissietrends, natuurkwaliteit).
- Vastleggen beheer- en monitoringsafspraken.
- Verdere borging van doelsturing en gebiedsmaatregelen.
- Natuur en hydrologische maatregelen
- Nieuwe realisatiestrategie 2030–2034

Wat bereiden we voor:

- Evaluatie voortgang richting 2030-doelen.
- Herijking prioriteiten voor volgende planperiode.
- Voorbereiding nieuwe rijksafspraken (post-2030).
- Bijsturingsinstrumenten 2030
- Nieuwe realisatiestrategie 2030–2034

Realisatie 2030: Evaluatie en overgang naar volgende fase

Wat realiseren we;

- Afronding van eerste uitvoeringscyclus TLGD.
- Integrale evaluatie van:
  - bereikte emissiereducties;
  - voortgang natuur en water;
  - werking van instrumentenkoffer en governance.
  - Beoordeling additionaliteit
- Vastleggen borgingsarrangementen voor post-2030.
- Nieuwe realisatiestrategie 2031–2035

Wat bereiden we voor:

- Nieuwe realisatiestrategie 2031–2035.
- Actualisatie gebiedsindeling en prioriteiten.
- Onderbouwing vervolfinanciering richting Rijk.

BIJLAGE1 : TOELICHTING MAATREGELLEN EN INSTRUMENTEN

→ Laaghangend fruit

De afgelopen jaren hebben we in Noord-Nederlands verband ervaring opgedaan met het schubdieren van maatregelen op stal niveau vanuit de regeling laaghangend fruit. In deze regeling die wordt uitgevoerd met Friesland en Groningen worden laagdrempelige maatregelen gesubsidieerd waarbij de reductie ten goede komt aan de natuur. In de komende jaren willen we deze regeling verder uitbouwen. Binnen deze regeling zijn al maatregelen uitgevoerd. De potentie van deze maatregelen is in beeld gebracht door het Nutriënten Management Instituut (NMI). Het NMI komt in deze rapportage tot een gemiddelde reductie van 11,5% per deelnemer. Deze resultaten zijn nog niet geborgd. Het geeft een goed aanknopingspunt voor een vervolg. Momenteel ligt de regeling stil vanwege de vergunningenproblematiek.

Op basis van die rapportage en voorgaande openstellingen trekt het NMI de volgende conclusies welke reducties er in potentie haalbaar zijn met de gesubsidieerde maatregelen :

- Water sproeien op vloer: ca. 35-40% reductie, maar verdubbelt mestvolume.
- $MgCl_2$ sproeien: ca. 30% reductie, kansrijk maar kosten en mestvolume nemen toe.
- Voeradvies (eiwitverlaging): ca. 10% reductie.
- Meer weidegang: ca. 13% reductie.

Minder effectieve maatregelen zijn:

- Mestrobot zonder water: 0% reductie.
- Mestrobot met water: max. 5% reductie.

Tabel: Maatregel, Gemiddelde Subsidie, Reductiepotentieel en Kosten-effectiviteit*

Maatregel	Gemiddelde Subsidie (€)	Aantal Aanvragen	Reductiepotentieel (%)	Kosten per % reductie (€)
Meer weidegang	16.125	4	13	1240
Mestrobot	31.842	324	5.0	6368
Watersproeien	39.371	197	40	984
$MgCl_2$ sproeien	57.192	16	30	1906

*berekend op basis van de openstellingen van 2023.

→ Hooghangend fruit

Daarnaast hebben we budget aangevraagd en toegekend gekregen om een regeling op te zetten voor grotere investeringen: hooghangend fruit. Melkveehouderijen in de nabijheid van Natura2000-gebieden staan voor de opgave om stikstofemissies substantieel te reduceren. Een mogelijk effectieve maatregel is het toepassen van een LelySphere of mono-mestvergisting in combinatie met ammoniakstrippen tot Renure. Deze techniek draagt bij aan zowel emissiereductie als kringlooplandbouw. Mono-mestvergisting zet organische stof in mest om in biogas, waardoor methaanemissies uit opslag worden voorkomen. Tijdens dit proces wordt stikstof grotendeels omgezet in ammonium, wat vervolgens via striptechnologie kan worden verwijderd en verwerkt tot Renure, een kunstmestvervanger die voldoet aan Europese normen. Dit leidt tot:

- Verminderde ammoniakemissie bij opslag en uitrijden van mest.
- Vermindering van kunstmestgebruik en daarmee indirecte stikstofuitstoot.
- Sluiting van de regionale nutriëntenkringloop.

De inzet van mono-mestvergisting en Renure-technologie biedt een mogelijke oplossing voor stikstofreductie, energieopwekking en kringlooplandbouw. Ook deze regeling ligt stil vanwege de stikstofproblematiek. De komende tijd wordt gewerkt aan waar en hoe we hier het beste een vervolg aan kunnen geven. Inzetten op een integrale aanpak van dag/uur ontmesting in combinatie met vergisting en stikstof strippen levert voor de veehouderij en voor het milieu een groot perspectief; het is een grote stap om te komen tot de belangrijke maatschappelijke doelen: reductie stikstofemissie,

reductie broeikasgasemissie en de energietransitie via productie van groen gas. Concreet betekenen dit een reductie in de keten van stal tot akker:

- in de rundveehouderij van 55 % ammoniak en 82 % methaan
- in de varkenshouderij 90 % ammoniak en 80 % methaan
- in de kalverhouderij 60 % ammoniak en 65 % methaan

Hiernaast dragen deze technieken bij aan andere belangrijke doelen als:

- Lagere nitraatuitspoeling door toepassing van RENURE-meststoffen
- Lagere gebruik van kunstmest door toepassing van bewerkte mest, inclusief RENURE-meststoffen, en hiermee een lagere CO₂-footprint van de voedselproductie en een lagere afhankelijkheid van aardgas
- Beter sluiten van kringlopen op zo klein mogelijke schaal, onder andere door toepassing van bewerkte mest en RENURE-meststoffen
- Door groen gas te produceren verdeeld over het land draagt het bij aan het verdienpotentieel in de lokale economie, een goede spreiding in het aardgasnetwerk en zorgt voor een duurzame invulling van de toekomstige energiemix.

De combinatie van het (1) aanzuren van de mest gevolgd door (2) het vergisten in monomestvergister en als het laatste (3) het strippen van het digestaat kan een potentiële ammoniakreductie geven van tussen de 40-70% geven. Deze potentiële resultaten zijn nog niet geborgd.

➔ Agrarische natuur en landschapsbeheer (ANLb)

Een andere belangrijke maatregel die we in Drenthe toepassen is het **agrarische natuur en landschaps beheer (ANLb)**. In het [natuurbeheerplan Drenthe](#)³ (NBP) staat hoe we hier vorm aan geven. De provincie bepaalt in het NBP in welke gebieden natuurbeheerders, natuurcollectieven en agrarische collectieven subsidie kunnen krijgen voor (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer, blauwe diensten en klimaatdiensten. In het NBP liggen de verschillende natuur- en landschapsbeheertypen van de Index Natuur en Landschap voor percelen en/of terreinen vast. Subsidie is alleen mogelijk voor het beheertype dat in het NBP is aangegeven en begrensd. In de tiende voortgangsrapportage natuur staat dat er in Drenthe ruim 2200 hectare via de ANLB is gesubsidieerd. Op 4 juli 2025 heeft de minister in een [brief](#)⁴ aangegeven dat er extra middelen beschikbaar komen en welke wijzigingen worden doorgevoerd. Het is nog niet bekend hoeveel extra middelen er voor Drenthe beschikbaar komen. Het doel is om die middelen zodanig in te zetten dat deze zo goed mogelijk bijdragen aan de doelen van het TLGD.

➔ Doelsturing

In Drenthe staat het ondernemerschap van de agrariër centraal voor het behalen van de opgaven in het landelijk gebied. Dit ondernemerschap stimuleren we door middel van doelsturing. Het principe van doelsturing geeft de provincie de mogelijkheid complexe opgaven te vertalen naar praktische Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's), praktisch inzichtelijk maken van het doelgat tot de opgave en verantwoordelijkheid creëren. De ondernemer heeft de vrijheid om te kiezen hoe de opgaven op bedrijfsniveau worden gehaald en tegelijkertijd de verantwoordelijkheid om de doelen te halen.

Onderstaand plaatje laat zien hoe de KPI aanpak ingezet wordt voor doelsturing binnen de landbouw. Meer informatie over de KPI aanpak vindt u op onze [website](#)⁵.

---

³ https://www.provincie.drenthe.nl/publish/pages/135962/natuurbeheerplan_2026_ontwerp.pdf

⁴ <https://open.overheid.nl/documenten/015962c4-176d-4348-9a8f-182c775f2f5a/file>

⁵ [KPI-aanpak landbouw | Landbouw in Drenthe](#)

De doelsturing systematiek wordt al ingezet in pilots in Drenthe en door private partijen. We werken deze regeling de komende tijd verder uit.

De potentie van beschikbare maatregelen voor management en innovatie die ingezet kunnen worden voor doelsturing is substantieel. In opdracht van IPO heeft de WUR een [onderzoek](#)⁶ uitgevoerd over het reductiepotentieel voor ammoniak met behulp van doelsturing. In de tabel hieronder is een overzicht weergegeven van dit rapport.

Tabel S2 *Overzicht van de bandbreedte in het gemiddelde reductiepotentieel voor KPI scores (in kg NH₃) gevonden in de verschillende modelstudies. De range betreft het laagste en hoogste reductiepotentieel gevonden in de studies.*

Bedrijf	Stal & Opslag			Veld
	Per ha	Per GVE	Per fosfaatrecht	Per ha Bedrijf
Alleen managementmaatregelen ¹	25% - 39%	28% - 37%	32% - 33%	24% - 41%
Managementmaatregelen & stalinnovaties ¹	27% - 47%	38% - 56%	41% - 50%	23% - 39%
Managementmaatregelen & stalinnovaties & extensivering ²	67%	59%	59%	57%

1. Het betreft de range van de gemiddelde reductiepotentiëlen uit twee studies.
2. Het betreft het gemiddelde reductiepotentieel uit één studie.

⁶ [Rapportsjabloon Wageningen Livestock Research NL](#)

BIJLAGE 2: HANDLEIDING GEBIEDSPROCESSEN

Handleiding Gebiedsgerichte Aanpak Drenthe

1. Leeswijzer

Deze handleiding beschrijft hoe we in Drenthe gebiedsgericht werken aan de opgaven uit het Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (TLGD) en sluit inhoudelijk en terminologisch aan op de Realisatiestrategie 2026- 2030 en wordt ook jaarlijks geactualiseerd. Het idee voor een gebiedsproces en het gebiedsgericht werken moet gedragen worden door het gebied en de mensen die daar actief zijn. We beschrijven de processtappen (van initiatief tot en met beheer) voor het gebiedsgericht werken, de rolverdeling en de ondersteuning vanuit de provincie. Door het gebiedsproces op te delen in duidelijke stappen ontstaat er structuur. Dit helpt om overzicht te houden. De inhoudelijke beleidskaders en instrumenten zelf worden niet opnieuw uitgewerkt in dit document; waar relevant verwijzen we naar bestaande kaders.

2. Aanleiding en doel

De opgaven voor landbouw, natuur, water, stikstof en klimaat en de daarmee samenhangende grondopgave vragen om keuzes, fasering en doelmatige inzet van middelen en capaciteit. Gebiedsgericht werken is daarbij cruciaal: maatregelen landen uiteindelijk in (lokale) gebieden en op bedrijven.

2.1 **Waarom ook voor stikstof (maatwerk) gebiedsprocessen nodig zijn.**

De uitwerking van de gebiedsgerichte stikstofopgave en het maatwerk (stappen 2 en 3 van provinciale stikstofaanpak) vraagt om gebiedsprocessen. In die processen worden- binnen heldere kaders- de noodzakelijke maatregelen, instrumentkeuzes en uitvoeringsafspraken per gebied uitgewerkt, inclusief borging en monitoring. Daarom beschrijft deze handleiding niet alleen de TLGD- hotspots, maar ook hoe we gebiedsprocessen voor stikstof/ maatwerk en gebiedsinitiatieven organiseren en ondersteunen.

2.2 **Doel van deze handleiding**

- We werken met behulp van deze handleiding gezamenlijk aan het realiseren van de opgaven in het landelijk gebied en leren van elkaar hoe dit het beste kan worden gedaan.
- We maken eenduidig en transparant hoe gebiedsinitiatieven en gebiedsprocessen worden gestart, geprioriteerd en uitgevoerd.
- We maken duidelijk welke rol de provincie pakt (regie, faciliteren, kaderstellen) en wat initiatiefnemers/partners mogen verwachten.
- We maken afspraken over het vastleggen van proceskosten, procesbegeleiding en ondersteuning.
- We zorgen voor herbruikbare praktische formats (intake, aanvraag, startnotitie, verkenningenrapport, gebiedsplan, oplevering en beheer).

3. Begrippen en reikwijdte

In dit hoofdstuk worden de kernbegrippen toegelicht die in deze handleiding worden gehanteerd en wordt de reikwijdte ervan afgebakend. Dit zorgt voor eenduidigheid in taalgebruik en verwachtingen bij initiatiefnemers, partners en betrokken organisaties.

Daarnaast wordt verduidelijkt op welke typen gebiedsprocessen en initiatieven deze handleiding van toepassing is en waar de grens ligt met bestaande reguliere trajecten.

3.1 **Begrippen**

- Gebiedsinitiatief: een (collectief) initiatief vanuit het gebied dat bijdraagt aan één of meer TLGD- opgaven en kan uitgroeien tot een gebiedsproces.
- Gebiedsproces: een gestructureerd samenwerkingsproces binnen duidelijke gebiedsgrenzen waarin partijen- binnen vastgestelde kaders- komen tot planvorming en uitvoering van maatregelen.
- Ondersteuning/ backoffice: provinciale ondersteuning achter de schermen (expertise, formats, juridische en financiële toetsing, besluitvormingsvoorbereiding, data/ monitoring).

3.2 **Reikwijdte**

Deze handleiding gaat over de procesmatige kant van gebiedsprocessen: start, prioritering, fasering, rolverdeling, besluitvorming en ondersteuning. De handleiding ziet op (i) gebiedsprocessen in TLGD-hotspots, (ii) gebiedsprocessen voor de uitwerking van stikstof/ maatwerk, en (iii) gebiedsinitiatieven die bijdragen aan TLGD- opgaven.

Lopende reguliere natuur- en waterprocessen (NNN/ KRW) kunnen onderdeel worden van een gebiedsproces, voor zover afstemming met TLGD- opgaven en/of inzet van TLGD- middelen aan de orde is.

4. Soorten gebiedsprocessen (organisatorisch) en rol van de provincie

Er zijn verschillende categorieën gebiedsprocessen te onderscheiden, met verschillende rollen voor de provincie en (waar van toepassing) Prolander en andere uitvoeringsorganisaties.

4.1 **Categorieën**

1. Reguliere gebiedsprocessen NNN/KRW: lopend of nog te starten, doorgaans aangestuurd door Provincie en Prolander of Waterschap.
Let op: de provincie verstrekt ook afzonderlijke opdrachten aan TBO's en waterschappen die zelfstandig worden uitgevoerd (zonder rol van bv Prolander).
2. Gebiedsinitiatieven met combinatie-opgaven: een initiatief waarbij een regulier NNN/KRW-proces wordt aangevuld met TLGD-opgaven, doorgaans aangestuurd door Provincie en Prolander of het Waterschap. De TLGD-opgaven worden integraal meegenomen.
3. Gebiedsinitiatieven primair gericht op TLGD-opgaven: aangestuurd door derden/ initiatiefnemers, waarbij afspraken worden gemaakt over governance, kwaliteit, verantwoording en aansluiting op provinciale besluitvorming.

4.2 **Prioritering**

Naast bovenstaande indeling (organisatorisch) hanteren we een inhoudelijke prioritering. Vanuit de provincie zijn de TLGD-hotspots de prioritaire gebieden waar opgaven voor natuur, water en stikstof stapelen en waar tot en met 2030 de meeste urgentie ligt. Samen met partners bepalen we per deelgebied met welke gebieden we als eerste aan de slag gaan, welke we later gaan programmeren en wat ieders rol is.

5. Inzet vanuit de provincie

Gebiedsprocessen vragen om een combinatie van regie in het gebied en een passende inzet vanuit de provincie. De provincie werkt daarom aan een samenhangend pakket van diensten.

5.1 **Wat de provincie organiseert**

- Eén aanspreekpunt per gebiedsproces (procesregisseur/gebiedscontact) en een provinciaal kernteam voor toetsing en afstemming.
- Een helder beleidskader en afwegingskader (incl. criteria) voor initiatieven, inclusief vooraf duidelijkheid over proceskosten en vergoeding/compensatie.

- Formats en werkinstructies (intakeformulier, aanvraagformulier, startnotitie, verkenningsrapport, gebiedsplan, besluitvormingsnotities, opleverings- en beheerplan).
- Inhoudelijke expertise: ecologie/natuur, landbouw, hydrologie/water, stikstof (maatwerk), grondzaken, juridische zaken, vergunningen, financiën, subsidies, communicatie, participatie en monitoring/data.
- Kennisdeling: intervisie tussen gebieden, leeragenda en jaarlijkse actualisatie van deze handleiding.

5.2 Proceskosten, procesgeld en capaciteit

Omdat proceskosten en capaciteit beperkt zijn, maken we vooraf keuzes en zijn we transparant over wat wel/niet wordt vergoed en onder welke voorwaarden. Uitgangspunt is dat procesgeld primair bedoeld is om initiatieven en processen snel en zorgvuldig door de eerste fasen te helpen (organisatie, participatie, inhoudelijke uitwerking).

5.3 Indicatieve inrichting procesgeld (op basis van huidige uitwerkingsrichting):

Voor de eerste fase van gebiedsprocessen wordt gewerkt aan een provinciale budgettaire impuls, voor een bedrag van € 3,0 miljoen. Dit impuls maakt onderdeel uit van het statenstuk Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe (d.d. 1 juli 2026). Voor gebiedsinitiatieven worden indicatieve maxima per fase gehanteerd: initiatief (orde van grootte € 50.000) en verkenning (orde van grootte € 150.000).

Met een provinciale impuls voor de eerste fase, worden naar verwachting nog niet alle te maken kosten gedekt. Er is binnen het programma een post opgenomen van € 15,0 miljoen voor de gebiedsprocessen. Dit bedrag is exclusief inflatiecorrectie en uitvoeringskosten. Deze kosten worden gedekt uit de opgevoerde kosten voor inflatiecorrectie en uitvoering.

De grondopgave, planuitwerking en realisatie vragen een separate afweging en dekking en dienen gedekt te worden uit de verwachte kosten voor inrichting en de grondopgave en maken onderdeel uit van het Programma Toekomstgericht Landelijk Gebied Drenthe.

6. Fasering: Initiatief – Verkenning – Planuitwerking – Realisatie – Beheer

In dit hoofdstuk wordt de gehanteerde fasering van gebiedsprocessen toegelicht. De fasering biedt een eenduidig en transparant kader voor het organiseren, beoordelen en uitvoeren van gebiedsinitiatieven en gebiedsprocessen. Door per fase duidelijke doelen, producten en besluitmomenten te benoemen, wordt inzichtelijk wanneer het initiatief bij de initiatiefnemer ligt en wanneer besluitvorming en ondersteuning vanuit de provincie aan de orde zijn. De fasering is bedoeld om structuur en focus aan te brengen, verwachtingen te managen en keuzes over de inzet van capaciteit en middelen zorgvuldig te onderbouwen.

Drenthe hanteert een compacte en eenduidige basisfasering van vijf opeenvolgende fasen: Initiatief, Verkenning, Planuitwerking, Realisatie en Beheer. De fase Realisatie omvat ook de formele oplevering. Een afzonderlijke voorverkenningfase wordt niet onderscheiden; noodzakelijke verkennende activiteiten maken onderdeel uit van de initiatieffase of de verkenningsfase.

6.1 Eerste stappen gebiedsproces.

In de eerste twee fasen wordt met name gekeken of er kansen zijn om in een gebied samen te werken aan een gebiedsproces. Het idee kan van verschillende kanten komen. Dit kan variëren van een groep ondernemers die zelf aan de slag wil om samen oplossingen te vinden voor hun gebied tot de provincie die opgaven in een gebied wenst op te lossen en daarom een gebiedsproces voorstelt.

Vervolgens wordt onderzocht wat de wensen en plannen zijn van de mensen en organisaties in het gebied. Denk aan grondeigenaren, boeren, gemeenten en andere betrokkenen. Ook wordt gekeken welke taken en doelen er zijn voor het gebied en hoe groot het gebiedsproces moet worden. Er wordt besproken hoe de deelnemers het gebiedsproces willen uitvoeren en wat de voorwaarden zijn. Zo ontstaat een eerste beeld van de kansen en uitdagingen.

De initiatiefnemers brengen vervolgens de opgaven, wensen, problemen en mogelijke oplossingen in kaart. Ook wordt gekeken welke middelen en instrumenten nodig zijn en wie waarvoor verantwoordelijk is. In uitwerking aan het einde van de verkenning wordt een overzicht gegeven van maatregelen die het gebied wil treffen en een indicatie van de kosten. Deze fase vormt de basis voor

de volgende stap: het uitwerken van concrete plannen. Hierbij zijn ondergenoemde faseringen leidend.

6.2 Overzicht per fase (doel, producten, besluitmomenten)

Fase	Doel	Belangrijkste producten	Besluitmoment (provincie)
1. Initiatief	Snel en transparant bepalen of het initiatief voldoende potentie heeft om als gebiedsinitiatief/gebiedsproces verder te gaan.	Intake + quickscan; indiening aanvraag door initiatiefnemer; Startnotitie (gebied, opgaven, partners, aanpak, globaal budget/planning).	Besluit: wel/niet doorgaan + categorie-indeling + afspraken over vervolg en procesgeld (indien beschikbaar).
2. Verkenning	Gezamenlijk beeld van opgaven, kansen, randvoorwaarden haalbaarheid en oplossingsrichtingen; aansluiting op lopende processen.	Gebiedsanalyse; stakeholder- en draagvlakbeeld; opties en maatregelenpakket (globaal); kostenindicatie; voorstel governance/organisatie; concept planning.	Besluit: akkoord op verkenningsresultaat en opdracht voor planuitwerking (incl. kaders/voorwaarden).
3. Planuitwerking	Uitwerken maatregelen en afspraken tot een uitvoerbaar gebiedsplan en een realiseerbare grondopgave.	Gebiedsplan (maatregelen, instrumenten, fasering, financiering, afspraken, risico's); raming (SSK/onderbouw); concept uitvoeringsovereenkomsten; monitoring & borging.	Besluit: vaststellen/goedkeuren gebiedsplan en dekkings-/uitvoeringsafspraken (GS/BAC conform governance).
4. Realisatie (incl. oplevering)	Uitvoering van maatregelen en formele oplevering.	Bestek/aanbesteding (waar nodig); uitvoering; opleveringsdocumenten; overdracht naar beheer.	Besluit: start uitvoering (waar vereist) en akkoord oplevering/overdracht.
5. Beheer & monitoring	Borging van resultaten in beheer, monitoring en bijsturing.	Beheer- en onderhoudsplan; monitoringsplan en -rapportages; evaluatie/leerpunten.	Besluit: beheerafspraken en bijsturingbesluiten (waar nodig).

6.3 Rollen in het proces (samengevat)

- Initiatiefnemer(s): organiseert het initiatief, dient de aanvraag in, voert (samen met partners) de activiteiten uit en levert de afgesproken producten op.
- Provincie: stelt kaders, prioriteert, beoordeelt/ besluit, organiseert ondersteuning en (waar passend) procesregie.
- Prolander/uitvoeringspartners: voeren – afhankelijk van categorie – procesregie en/of planuitwerking/uitvoering uit en zorgen voor aansluiting.
- BAC/deelgebied: afstemming en advisering; borgt samenhang met andere trajecten in het deelgebied.

7. Afwegingskader en criteria (voor initiatief en prioritering)

Aan de voorkant moeten de criteria voor het starten van een gebiedsproces helder zijn, zodat initiatiefnemers tijdig kunnen bepalen of indienen zinvol is en zodat de provincie transparant en consistent kan toetsen.

7.1 Basisvoorwaarden

- Collectief karakter en aantoonbare betrokkenheid van relevante partijen/ grondgebruikers.
- Bijdrage aan één of meer TLGD-opgaven (natuur, water, stikstof/maatwerk, klimaat, landbouwstructuur) en geen strijdigheid met vastgestelde kaders.
- Logische gebiedsafbakening (hydrologisch/landschappelijk/maatschappelijk) en relatie met bestaande processen.
- Realistisch perspectief op uitvoering (instrumenten, capaciteit, grondcomponent, tijd).

7.2 Wegingscriteria (prioritering)

- Urgentie en bijdrage aan integrale doelrealisatie (waaronder Natura 2000/ stikstof en KRW).
- Snelheid/handlingsperspectief (energie in het gebied, voortgang, haalbaarheid op korte termijn).
- Grondmobiliteit/ structuurkansen en mogelijkheden om instrumenten effectief in te zetten.
- Kwaliteit van procesontwerp (governance, participatie, draagvlak, risicobeheersing).
- Kosten- effectiviteit en mate van cofinanciering/koppelkansen.

7.3 Intake, gesprek en capaciteit

Een “gesprek” is geen automatisch recht bij iedere melding. We werken met een intake en quickscan. Initiatieven die voldoen aan de basisvoorwaarden worden uitgenodigd voor een verdiepingsgesprek. Zo kunnen we capaciteit doelmatig inzetten en blijft de procedure uitlegbaar.

8. Planning en programmering

Per deelgebied bepalen provincie en partners, in samenspraak met gebiedsvertegenwoordigers, gezamenlijk welke gebieden prioriteit krijgen, welke als eerste starten en welke later worden geprogrammeerd. Voor de prioritaire gebieden (TLGD-hotspots) worden gebiedsprocessen in de periode 2026–2030 gefaseerd opgestart. Voor gebiedsprocessen stikstof/maatwerk geldt dat de uitwerking per Natura 2000-gebied (en de gebiedsaanpak rondom) wordt gekoppeld aan deze programmering en aan lopende processen waar mogelijk.

8.1 Wie doen er mee?

- Kernpartners: provincie, Prolander (waar van toepassing), waterschappen, gemeenten en terreinbeherende organisaties.
- Gebiedsvertegenwoordiging: ondernemers/agrariërs, collectieven, bewoners(organisaties) en andere relevante stakeholders (afhankelijk van het gebied).
- Specifiek voor stikstof/maatwerk: aansluiting met monitoring/vergunningverlening en kennispartners waar nodig.

9. Toetsing aan voorbeeld: Stichting Boerengrond Drentsche Aa (leerpunten)

Het gebiedsinitiatief “Stichting Boerengrond Drentsche Aa” illustreert dat initiatiefnemers behoefte hebben aan (i) één aanspreekpunt, (ii) helderheid over gebiedsdoelen, (iii) inzicht in proceskosten en financiering per fase, en (iv) duidelijke producten (zoals een landbouwstructuuronderzoek, verkenningenrapport/blauwdruk en draagvlakpeiling). Deze handleiding borgt dat door het verplicht stellen van een aanvraag in de initiatieffase, door een vaste set producten per fase, en door het organiseren van expertise en ondersteuning en praktische formats, een zorgvuldig proces kan worden doorlopen.

Praktische vertaling naar de fasering:

- Initiatief: intake/quickscan + aanvraag procesgeld + startnotitie (gebiedsafbakening, betrokkenen, beoogde resultaten en globale begroting).
- Verkenning: landbouwstructuuronderzoek, gesprekken met partners/experts, draagvlakpeiling en oplevering verkenningsrapport (incl. blauwdruk/organisatie-opzet).
- Planuitwerking: vertaling naar gebiedsplan met maatregelenpakket, instrumentkeuze, financieringsmix en borging.
- Realisatie en beheer: uitvoering en overdracht/monitoring.

10. Nog uit te werken in 2026

- A. Format intake & quickscan
- B. Aanvraagformulier procesgeld (fase initiatief/verkenning)
- C. Format Startnotitie
- D. Format Verkenningsrapport
- E. Format Gebiedsplan
- F. Format Oplevering en beheer & monitoring
- G. Overzicht contactpunten en backoffice-expertise (intern)

BIJLAGE 3 UITWERKING FINANCIËN

1. Gebiedsaanpak rondom Natura 2000

Omschrijving onderdeel	Bedrag (* € 1 mln)
Waardeverschillen grond en bedrijven	271,4
Inrichting Natuurmaatregelen	30,6
Beheer van (nieuwe) natuur	9,2
Inrichting van watermaatregelen	17,5
Benodigde middelen Gebiedsaanpak rondom Natura2000	328,7

Waardeverschillen grond en bedrijven

Rondom de Natura2000-gebieden zal naar verwachting nieuwe natuur ontstaan. Hierdoor verandert de functie van de grond en treed er naar verachting waardeverschil op. Dit kan dan gecompenseerd worden. Daarnaast zal als gevolg van beperkingen mogelijk ook waardeverschillen ontstaan. In totaal is dan € 271,4 miljoen beschikbaar om deze waardeverschillen eenmalig te compenseren. Ook houden we rekening met een aantal bedrijfsverplaatsingen en een aantal bedrijven die gaan stoppen. In totaal is hiervoor € 33,9 miljoen meegenomen in de berekening.

Inrichting natuurmaatregelen

Om de verschillende natuurtypen (waaronder heide, moerassen en vochtige graslanden) in te richten is er berekend dat er ongeveer € 30,6 miljoen nodig is om aan de doelen van het TLGD te gaan voldoen.

Beheer van (nieuwe) natuur

Nadat de nieuwe natuur is ingericht zal deze nieuwe natuur ook goed moeten worden beheer, zodat de kwaliteit van de nieuw aangelegde natuur gelijk blijft. Hiervoor is naar verwachting tot en met 2035 circa € 9,2 miljoen nodig.

Inrichting van watermaatregelen

Vanuit hydrologisch oogpunt zullen in de nabijheid van Natura2000-gebieden ook inrichtingsmaatregelen nodig zijn. Voor de inrichting is naar verwachting circa € 17,5 miljoen nodig.

2. Overige gebieden

Omschrijving onderdeel	Bedrag (* € 1 mln)
Waardeverschillen grond en bedrijven	50,3
Inrichting Natuurmaatregelen	0
Beheer van (nieuwe) natuur	0
Inrichting van watermaatregelen	0
Benodigde middelen overige gebieden	50,3

Waardeverschillen grond en bedrijven

Binnen deze gebieden zullen naar verwachting waardeverschillen bij grond en bedrijven optreden in verband met hydrologische maatregelen (bijvoorbeeld als gevolg van beperking van bemesting).

3. Gebiedsprocessen

Om de doelen te realiseren binnen het TLGD zijn gebiedsprocessen noodzakelijk. We zijn er van uitgegaan dat er ongeveer 50 gebiedsprocessen nodig zijn om processen op gang te krijgen en dat belanghebbenden kunnen meedenken in de invullen van de te behalen doelen. Deze middelen kunnen dan ingezet worden in de verschillende gebieden.

Omschrijving onderdeel	Bedrag (* € 1 mln)
Gebiedsprocessen	15,0
Inrichting Natuurmaatregelen	15,0

4. Landbouwinnovaties

Uitgangspunten voor de inschatting van de benodigde middelen voor landbouwinnovaties is uitgegaan van de volgende uitgangspunten:

- Doelsturing voor akkerbouw en veehouderij, waarbij generiek per ondernemer maximaal € 15.000 per jaar beschikbaar is voor het realiseren van de kpi-methode. Daarnaast is eenmalig € 50.000 beschikbaar voor investeringen.
- Laaghangend fruit (LHF) is generiek beschikbaar voor bedrijven;
- Hooghangend fruit (HHF) is beschikbaar voor bedrijven in de gebiedsopgave stikstof rondom Natura2000;
- Managementmaatregelen worden meegerekend onder de post Doelsturing;
- Kennisregeling coaching en demonstraties zijn nodig om te kunnen faciliteren en stimuleren. Dit bedrag is inclusief de Agroagenda en onderzoeken

Doelsturing

Binnen doelsturing zijn diverse regelingen meegenomen om doelsturing te bevorderen, te weten: een stimuleringsregeling voor de melkveehouderij, een stimuleringsregeling voor akkerbouwers en middelen voor onderzoeken en monitoring en voor de borging van deze regelingen. Op basis van de pilot in 2024/2025 wordt er verwacht dat er 764 melkveebedrijven en 794 akkerbouwers per jaar deelnemen aan de verschillende stimuleringsregelingen. Per bedrijf is er dan maximaal € 15.000,- per jaar maximaal beschikbaar. In totaal houden we tot en met 2035 rekening met een bedrag van € 210,2 miljoen voor beide stimuleringsregelingen.

Daarnaast is meegenomen dat de melkveebedrijven en akkerbouwers eenmalig een investering kunnen doen van maximaal € 50.000,-. Binnen het programma TLGD wordt tot en met 2035 rekening gehouden met € 77,9 miljoen voor deze eenmalige investeringen door de deelnemers. Als derde onderdeel binnen doelsturing kunnen deelnemers aan een kennisprogramma deelnemen. Hiervoor wordt binnen het programma TLGD een bedrag van € 14,0 miljoen gereserveerd.

Voor onderzoeken en borging van deze stimuleringsregelingen is in totaal € 63,5 miljoen meegenomen binnen deze berekening. We hebben meegenomen dat er bij 400 bedrijven metingen en analyses kunnen worden uitgevoerd, bij 20 melkveehouders en 27 intensieve bedrijven, rondom Natura2000-gebied, stalmetingen kunnen worden uitgevoerd. Deze metingen zijn nodig voor de borging van deze regelingen.

Investeringsregeling innovaties laaghangend fruit en generiek hooghangend fruit

Maatregelen vanuit een investeringsregeling voor laaghangend en een investeringsregeling voor hooghangend fruit is meegenomen. Voor bedrijven in de gebiedsaanpak rondom de Natura2000 gebieden in Drenthe. In de berekening voor de verwachte benodigde middelen is uitgegaan dat ruim 110 bedrijven die binnen de gebiedsaanpak rondom Natura2000-gebieden zijn gevestigd, gebruik kunnen maken van deze regeling om zo hun bedrijf door te kunnen ontwikkelen.

Ook is in de berekening meegenomen dat 480 bedrijven in heel Drenthe, kunnen deelnemen aan de investeringsregeling hooghangend fruit. Per bedrijf is er dan maximaal € 250.000,- beschikbaar voor investeringen.

Voor beide regelingen is in totaal € 131,4 mln berekend.

Kennisregeling coaching en demonstratie

Onder dit onderdeel zijn de kosten voor de AgroAgenda en onderzoek & advies meegenomen voor de komende 10 jaar. De AgroAgenda kost naar verwachting € 2,0 miljoen per jaar en naar verwachting kost onderzoek & advies € 0,2 miljoen per jaar. In totaal is een bedrag voor een kennisregeling coaching en demonstratie opgenomen van € 22,0 miljoen.

Omschakelregeling

We hebben rekening gehouden dat 190 bedrijven zullen omschakelen van een veehouderij naar een minder intensieve of andere vorm van landbouw. Naar verwachting kost het omschakelen € 160.000 per bedrijf voor de duur van in totaal 2 jaar. In de totaal te verwachten kosten voor deze regeling, kan deze regeling € 30,4 miljoen kosten.

Omschrijving onderdeel	Bedrag (* € 1 mln)
Doelsturing (incl. beloning en investering Laaghangend Fruit generiek	365,8
Investeringsregeling Innovaties LHF generiek en HHF gebiedsgericht	131,4
Innovatieregeling managementmaatregelen	0
Kennisregeling Coaching en demonstraties	22,0
Omschakelregeling	30,4
Benodigde middelen Landbouwinnovatie	549,6

5. Groen Blauwe Dooradering (GBDA) en Agrarisch Natuurbeheer

De opgave is dat 10% van het landelijk gebied (buiten de bebouwde omgeving en NNN) is ingericht als divers, fijnmazig en goed verspreid GBDA-netwerk, waarbij er een evenwichtige verhouding tussen houtige-, natte- en kruidige landschapselementen is. Drenthe streeft daarbij naar een verhouding tussen de verschillende hoofdtypen landschapselementen van ongeveer 50% houtige-, 25% natte- en 25% kruidige landschapselementen (bron: artikel Landschap 2023/2). De toepasbaarheid van de verschillende landschapselementen kan daarentegen per landschapstype verschillen. Binnen het open landschap van bijvoorbeeld de Veenkoloniën streven we naar een andere inrichting van GBDA dan in het Esdorpenlandschap. De provinciale Omgevingsvisie, de handreiking Basiskwaliteit Natuur (BKN) en het handboek landschapselementen en de verschillende gemeentelijke omgevingsplannen geven daar richting aan.

Uit recente berekeningen van de bestaande structuur van alle landschapselementen in Drenthe is op basis van het nationale landschapselementenregister (LASREG) bepaald dat er in Drenthe gemiddeld 7,11% GBDA aanwezig is in het landelijk gebied (bron: rapportage 'berekening Groen-blauwe dooradering in de provincie Drenthe'). Uitgaande van de hierboven beschreven opgave van minimaal 10% GBDA in het landelijk gebied, is het dus nodig om Drenthe breed 2,89% GBDA te realiseren of te herstellen. Dit komt overeen met ongeveer 4.500 Ha.

Om tot een kostenindicatie te komen, is gewerkt met normbedragen voor aanleg/ plan van enkele belangrijke typen landschapselementen (houtig, kruidig en nat) De basis voor deze normbedragen zijn gebaseerd op onder andere de catalogus groenblauwe diensten van BIJ12, de gehanteerde normbedragen van de provincies Noord-Brabant en Limburg, Probos en het waterschap Rivierenland. De normbedragen zijn geverifieerd door Landschapsbeheer Drenthe. Op dit moment wordt door het Deltaplan Biodiversiteitsherstel gewerkt aan een document voor normbedragen voor de verschillende

landschapselementen. Zodra deze landelijk is vastgesteld, kunnen deze normbedragen worden gehanteerd. Maar tot die tijd worden de volgende normen gehanteerd

- Optimale inrichtingssamenstelling is:
  - Houtige landschapselementen : 50%
  - Natte landschapselementen : 25%
  - Kruidige landschapselementen : 25%

- Houtige landschapselementen : € 1,00 per m2
- Kruidige landschapselementen : € 0,15 per m2
- Natte landschapselementen
  - Natuurvriendelijke oevers : € 15 per m2
  - Poelen : € 10 per m2 per poel
- Voorbereidings- en proceskosten : 20% van de inrichtingskosten
- Kosten voor beheer kruidige landschapselementen : € 3.531 per hectare per jaar
- Kosten voor natuurbeheer : € 1.789 per hectare per jaar

a) Hotspots

De oppervlakte van de hotspots bedraagt samen ongeveer 4.000 hectare. Een aanzienlijke oppervlakte binnen deze gebieden komt vanuit de wettelijke opgaven voor water en natuur (KRW / VHR) in aanmerking voor omvorming naar natuur. De omvorming naar nieuwe natuur is een uitsluiting voor GBDA. Daarom is in de berekening uitgegaan dat 20% van de oppervlakte kan worden ingericht door landschapselementen, ongeveer 800 hectare. Om te voldoen aan de norm van 10% zal binnen deze gebieden nog 2,89% van de oppervlakte moeten worden ingericht: ongeveer 24 hectare. Naar verwachting treedt in deze gebieden in 50% van de inrichting waardeverschillen op van de grond.

Omschrijving (bedragen * € 1 miljoen)	Oppervlakte (h ectare)	Inrichtingskost en	Waardeverschil l grond
Houtige landschapselementen	12	0,1	0,8
Natte landschapselementen - Nat. Oevers	3	0,4	0
Natte landschapselementen - poelen	3	0,3	0,3
Kruidige landschapselementen	6	0,1	0,1
Subtotaal	24	0,9	1,2
Vorbereidings- en proceskosten (20%)		0,2	
Totaal		1,1	1,2

b) Gebiedsaanpak rondom Natura 2000-gebieden

De oppervlaktes rondom de stikstofgevoelige Natura2000 gebieden (bij 1 km. en buiten de bebouwde omgeving en NNN-gebied) bedraagt ruim 25.000 hectare. Er zal nog 2,89% GBDA nodig zijn om te voldoen aan de criteria voor inrichting. Dit is 740 hectare. Naar verwachting treedt in 10% van de inrichting waardeverschillen op van de grond.

Omschrijving (bedragen * 1 miljoen)	Oppervlakte (h ectare)	Inrichtingskost en	Waardeverschil l grond
Houtige landschapselementen	370	3,7	2,3
Natte landschapselementen - Nat. Oevers	92	13,8	0,3
Natte landschapselementen - poelen	92	9,2	0,8
Kruidige landschapselementen	184	0,3	0,2
Subtotaal	738	27,0	3,8
Vorbereidings- en proceskosten (20%)		5,4	
Totaal		32,4	3,8

Overige gebieden

De oppervlakte van de overige gebieden bedraagt 172.913 hectare. Er zal nog 2,89% GBDA nodig zijn om te voldoen aan de criteria voor inrichting. Naar verwachting treedt in 10% van de inrichting waardeverschillen op van de grond.

Omschrijving (bedragen * € 1 miljoen)	Oppervlakte (h ectare)	Inrichtingskost en	Waardeverschil l grond
Houtige landschapselementen		21,2	44,7
Natte landschapselementen - Nat. Oevers		79,4	4,8
Natte landschapselementen - poelen		53,0	13,6
Kruidige landschapselementen		1,6	3,2
Subtotaal		155,1	66,3
Vorbereidings- en proceskosten (20%)		31,0	
Totaal		186,1	66,3

Agrarische Natuurbeheer

Nadat de kruidige landschapselementen vanuit de groenblauwe dooradering zijn aangelegd zal ook het beheer van deze nieuwe landschapselementen moeten plaatsvinden. De aanleg zal naar verwachting gefaseerd gebeuren, waarbij gestart zal worden binnen de hotspots. Vervolgens rondom de Natura2000-gebieden en als laatste de overige gebieden. Door de fasering in aanleg zal het extra beheer in de eerste jaren een bedrag van circa € 21.000 per jaar gaan kosten. Dit loopt dan op naar uiteindelijk 31,5 miljoen per jaar als alle natuur en landschapselementen zijn aangelegd. Binnen dit programma van 2027 tot en met 2035 wordt dan ook rekening gehouden met € 73,1 miljoen.

6. Sociaal Economische Agenda

De regio's waar het programma het meeste vergt, zijn pakweg de directe omgeving van de betrokken Natura 2000-gebieden en de bij de hotspots. Binnen Drenthe ligt het accent van de opgaven in Zuidwest-Drenthe en in het Drentsche Aa-gebied. Dit zijn de gebieden waar de provincie het voortouw neemt om tot uitvoering te komen.

We sluiten zoveel als mogelijk aan bij bestaande aanpakken, zoals die gebruikt worden bij de uitvoering van het LEADER programma en bij bestaande samenwerkingsrelaties met gemeenten en verbonden partijen, zoals in en rond nationale parken en de Regiodeals. De financiële reikwijdte van de provincie is vooralsnog echter beperkt voor het behoud en verbetering van de leefbaarheid in de gebieden waar de opgaven landen. Daarom is 5% van het budget, te weten € 91,3 miljoen, hiervoor geraamd van de totale investeringsopgave van het programma.

7. Uitvoeringskosten

Voor de uitvoeringskosten is 10% van totale maatregelen van het TLGD gereserveerd. Dit komt neer op een bedrag van € 182,5 miljoen. Dit geld is bedoeld om het alle maatregelen uit te voeren dit voortvloeien uit dit programma.

8. Inflatiecorrectie

Binnen dit hoofdstuk is gerekend met prijzen die in april 2026 bekend waren. Echter loopt dit programma tot 2035. Door inflatie lopen de verwachte kosten alleen maar op in de komende jaren. Daarom is op basis van het nationale consumentenprijsindexcijfer (CPI), gepubliceerd in het Centraal Economisch Plan 2026 (gepubliceerd op 12 maart 2026) toegepast op de prijzen van april 2026.

Het nationale consumentenprijsindex (CPI) werd als volgt weergegeven. Gemakshalve is 2035 gelijkgesteld aan de periode van 2031-2034.

Omschrijving indicator	2027-2030	2031-2034
Nationale consumentenprijsindex (CPI)	2,3%	2,1%

Notes
